

De gids voor een gemeenschapsmunt

Door Bernard Lietaer en Gwendolyn Hallsmith

Deze gids is een vertaling van de Community Currency Guide van Bernard Lietaer en Gwendolyn Hallsmith uit 2006. Met de toelating van de auteurs is de gids vertaald en aangepast voor een Nederlandstalig publiek. De vertaling komt er op initiatief van het Transitienetwerk Vlaanderen, de beweging van Transitiesteden en -dorpen in Vlaanderen. Deze uitgave wordt mee ondersteund door Muntuit, het innovatieplatform voor complementaire munten van Netwerk Vlaanderen vzw.

In vergelijking met de oorspronkelijke gids zijn voor deze uitgave twee delen veranderd: de inleiding is geactualiseerd door Muntuit en er zijn twee nieuwe bijlagen toegevoegd. De eerste bijlage beschrijft de aanpak van een lopend Vlaams proefproject rond complementaire munten dat op de steun van het ESF kon rekenen. De tweede bijlage biedt een inleiding tot de transitiebeweging in Vlaanderen.

juli 2009

Inhoudstafel

1. Inleiding	3
Het belang van lokale munten	3
2. Wat is een gemeenschapsmunt?	4
Complementaire en gemeenschapsmunten	5
Sociale welvaart creëren	5
3. De doelstellingen vastleggen voor een gemeenschapsmunt	6
De munt ontwerpen	7
Wettelijk betaalmiddel	7
Munten met commerciële doelstelling	7
Munten met een sociaal doel	8
4. Werkblad Doelstellingen	10
Te beantwoorden vragen	10
Overwegingen bij het ontwerpen van de munt	10
Verhaal of beschrijving van de gemeenschapsmunt	11
5. Rekruteer een leidinggevend team	12
Munten met een sociale doelstelling	12
Munten met een commercieel doel	12
Waarom een leiderschapsteam	13
Leiderschapsteam Werkblad	13
Initieel ontmoetingschema	13
6. Kies de juiste mechanismen:	14
Kies de juiste mechanismen: dragende media	14
Kies de juiste mechanismen: waardestandaard	16
Functionele Overwegingen	16
Waardestandaard	16
Vergelijking van verschillende waardestandaarden	16
Kies de juiste mechanismen: waardevoorraad	17
Ruilmiddel	17
Waardevoorraad	17
Kies de juiste mechanismen: uitgifteprocedures	19
Algemeen nut	19
Uitgifteprocedures	19
Voordelen en nadelen van uitgifteprocedures	20
Werkblad voor de uitgifteprocedure	21
Vragen om te beantwoorden	21
Verhalende beschrijving van de uitgifteprocedure	21
Kies de juiste mechanismen: kostenrecuperatie	22
Voor- en nadelen van de kostenrecuperatie mechanismen	23
7. Ontwerp een circulatiesysteem	24
8. Werkblad voor een circulatiesysteem	25
Circulatiesysteem stroomschema	25
9. Verhalen uit de praktijk	26
Barter Systems, Inc. Commerciële ruilhandel.	26
Local Exchange Trading System in Courtenay, BC	26
10. Bronnen	27
Bijlage 1 : Gent Muntuit met idee voor nieuwe gemeenschapsmunt	30
Bijlage 2 : Lokaal geld voor lokale transitie	34

1. Inleiding

Het belang van lokale munten

Lokale overheden zijn overal ter wereld bekommerd om de economische ontwikkeling in hun streek. Ze heeft een rechtstreekse impact op het welbevinden van de mensen. Zo hangt de jobcreatie ervan af. Maar ook de voorzieningen die de overheid kan bieden, zijn ook verbonden met het wel en wee van de economie. Als het de ondernemingen en burgers slecht vergaat, vallen er minder belastingen te innen.

Voldoende belastingsinkomsten zijn nochtans onontbeerlijk voor de overheid om haar taken te vervullen. Een aantal ingrijpende gebeurtenissen en evoluties nopen lokale overheden om de lokale economische ontwikkeling en de eraan verbonden overheidsinkomsten te herdenken.

Eerst en vooral is er de ecologische problematiek: de klimaatverandering, het verlies van biodiversiteit en de uitputting van grondstoffen. Om die problemen aan te pakken is er een omvorming van de economie nodig zodat de draagkracht van lokale en globale ecosystemen niet wordt overschreden. De economische transitie is een enorme opdracht. Ze vergt massale investeringen maar evengoed arbeid, cultuurverandering en veel creativiteit.

Een tweede evolutie is de globalisering. In een fervent geliberaliseerde wereldeconomie ondervinden steeds meer ondernemers de concurrentie van multinationals uit het buitenland of van ondernemingen die vanuit de opkomende landen opereren. Een eerlijk speelveld tussen al die ondernemingen is nog lang niet in zicht. Beschikbaar kapitaal, technologie, belastingen, arbeidsvoorwaarden of milieuwetgeving wijken erg sterk af van land tot land. De wereldmarkt heeft daardoor veel weg van een boksmatch waarin spelers uit alle gewichtscategorieën het tegen elkaar moeten opnemen.

Een derde belangrijke evolutie is de vergrijzing. De bevolking in de geïndustrialiseerde landen veroudert aan sneltempo. Niet alleen stijgen daardoor de kosten voor de pensioenen en de gezondheidszorg. Gepensioneerden willen ook genieten van een mooie, oude dag. Ze rekenen op aangename en veilige buurten, sterke gemeenschappen en hulp bij kleine taken en problemen. Voor al die zaken

zijn er euro's nodig. Waar die te vinden, is een opdracht waarop menig econoom het hoofd breekt.

De financiële crisis tenslotte heeft ongenadig hard toegeslagen. Participaties in banken zoals die van de Gemeentelijke Holding in Dexia werden in één klap minder waard. Begrotingen gingen in het rood. De gevolgen van de problemen bij de banken leiden tot een economische recessie die de belastingsinkomsten doet dalen. Overheden moeten voor jaren de broeksriem aanhalen en snoeien in de publieke uitgaven.

Terwijl de noden door de klimaatverandering, de globalisering of de vergrijzing groeien; zijn er door de crisis steeds minder euro's beschikbaar. Er is met andere woorden een grote nood aan nieuwe ideeën om met deze budgettaire, sociale en ecologische uitdagingen om te gaan. De belangrijkste hindernis om onbevredigde behoeften – zoals hulp aan senioren of milieusparend gedrag – te koppelen aan onderbenutte bronnen – zoals arbeid of creativiteit – is het gebrek aan geld. Geld is als smeermiddel. Wanneer ze weglekt, stopt de economische machine. Dit werkboek toont hoe we deze geldkwestie in eigen handen kunnen nemen. Aanvullend op de euro kunnen we andere munten introduceren met specifieke doelstellingen. Daardoor kan de lokale economie zichzelf versterken en vergroenen. Mensen kunnen met zulke complementaire munten weer meer bij het gemeenschapsleven betrokken worden. Lokale gemeenschappen ontdekken ermee nieuwe vormen van tewerkstelling en vinden manieren om in diensten als onderwijs, kinderopvang, zorg, vergroening of veiligheid te voldoen. De vraag naar deze diensten overtreft het aanbod. Het zou jammer zijn om de onderbenutte bronnen die beschikbaar zijn in onze steden en gemeenten niet te benutten om deze tekorten te bestrijden! Dit werkboek toont lokale initiatiefnemers hoe ze deze kwestie in eigen handen kunnen nemen.

Veel leesplezier!

2. Wat is een gemeenschapsmunt?

Een gemeenschapsmunt laat toe om in de lokale economie echte welvaart te creëren door de onbevredigde behoeften te verbinden met de onderbenutte bronnen. Ze voorziet eveneens in een manier om de geproduceerde meerwaarde ten goede te laten komen aan de plaatselijke bevolking, in plaats van aan verafgelegen bedrijven. Dit werkboek vergezelt je langs de 5 basisstappen om een lokale gemeenschapsmunt te leren kennen, te kiezen en te implementeren. Zo vergroot de veerkracht van de lokale economie en neemt het engagement toe.

De vijf basisstappen zijn de volgende:

1. Bepaal de doelen voor je munt: Bekijk in jouw gemeenschap waar de prioriteiten liggen om onbevredigde behoeften te verbinden met onderbenutte bronnen en capaciteiten: dit zal bepalend zijn voor het doel van de complementaire munt die je wilt introduceren.
2. Kies de gepaste munteenheid: Bekijk de verschillende beschikbare types van complementaire munteenheden en kies het type of de types die het meest geschikt zijn.
3. Rekruteer een leiderschapsteam: Zorg voor lokale steun voor het complementaire muntsysteem. Zoek geschikte leiders en een groep van mensen die bij de verschillende aspecten van het project kan helpen.
4. Zoek de juiste mechanismen: Installeer een systeem om de transacties in jouw gemeente te managen. Dat houdt overwegingen in over een dragend medium, de waardestandaard, de waardeopslag, de uitgifteprocedures en de kostenrecuperatie in. Dit systeem kan verschillende vormen aannemen, afhankelijk van de plaatselijke bronnen die beschikbaar zijn, de schaal van het project, de aard van de deelnemers en de soort munt die gekozen is.
5. Installeer een circulatiesysteem: elk plaatselijk muntsysteem moet zorgvuldig het uitwisselingsproces en het circulatiesysteem ontwerpen, zodat het geld door de gemeenschap blijft rondgaan, en niet accumuleert op een manier die ontmoedigend is voor mensen en ondernemingen.

Complementaire en gemeenschapsmunten

Een complementaire munteenheid – de basis van een gemeenschapsmunt die hier wordt besproken – is een overeenkomst om een ander dan het wettelijke betaalmiddel (dit is het nationaal geld) te gebruiken, met de bedoeling om onbevredigde behoeften te verbinden met anders onderbenutte bronnen¹. Complementaire munten bestaan op verschillende niveaus en voor verschillende doeleinden – denk aan de frequent flyer miles die wereldwijd gebruikt worden door de luchtvaartindustrie. Oorspronkelijk konden de frequent flyer miles enkel ingeruild worden voor vliegtuigtickets van de luchtvaartmaatschappij die ze uitgaf. Tot op heden werden veertien triljoen luchtvaart miles uitgegeven door vijf globale luchtvaart allianties – meer dan alle dollar- en eurobiljetten samen². Ze kunnen verdiend worden zonder een voet in een vliegtuig te zetten (bv. door middel van het gebruik van specifieke kredietkaarten), en ze zijn niet langer alleen voor vliegtuigreizen inwisselbaar, maar ook voor autoverhuur, lange-afstand telefoondiensten, en een alsmaar groeiende reeks producten. Twee derde van alle British Airways miles worden voor iets anders ingeruild dan voor een vliegtuigticket. Kortom, luchtvaart miles zijn een ‘waardebouwer’ van een onderneming geworden, een complementaire munt met een specifiek commerciële doelstelling: klanten loyaliteit. Ze mobiliseren de anders onderbenutte bron van een lege vliegtuigstoel om die doelstelling te bereiken.

Sociale welvaart creëren

Vele andere complementaire munten hebben eerder een sociale doelstelling dan een puur zakelijke. Eén voorbeeld uit Japan heeft een directe relevantie voor de gezondheidszorg. Japan heeft de snelst verouderende bevolking ter wereld. Vandaag

1 Voor een volledige uitleg van deze benadering: zie Lietaer B. *The Future of Money* (London: Random House, 2001) and Lietaer, B & Belgin, S. *Of human Wealth: New Currencies for a New World* (Boulder, CO: Citerra Press, 2006)

2 Het totale volume van uitstaande frequent flyer miles wordt geschat op 14 triljoen, wat ongeveer US\$ 700 biljoen waard is. Zie Jenni Roth “Die schlummernde Weltwährung: Fluggäste haben 14 Billionen Bonusmeilen angesammelt” *Der Tagespiegel* (Jan. 17, 2005). De Federal Reserve schat dat er US\$650 biljoen in biljetten circuleert, waarvan twee derde buiten de VS circuleert.

hebben meer dan 1,8 miljoen Japanners dagelijks zorg nodig, en geschat wordt dat dat aantal het komende decennium zal verdubbelen. Tegelijkertijd ging de jongere generatie in veel grotere getale dan vroeger ver van hun familie wonen.

Daar komt de Japanse Fureai Kippu (letterlijk “Zorgrelatie Tickets”) in het verhaal. Deze elektronische “tickets” worden betaald in een computerspaarrekening aan individuen die ouderen of gehandicapten helpen. Dat kan gaan over hulp bij het winkelen, koken of het dagelijks bad (een ritueel in Japan) zodat ze langer in hun eigen huis kunnen blijven, of over gelijk welk ander aspect van zorg zoals voorlezen aan blinden. Meestal gaat het over diensten die niet door het Japanse nationaal gezondheidszorgsysteem worden voorzien.

De rekeneenheid van de Fureai Kippu is een uur dienst. Er worden verschillende graden toegekend aan verschillende diensten (bv. een uur winkelen of lezen wordt met 1 Fureai Kippu betaald, maar hulp in lichaamsverzorging wordt met twee Fureai Kippu gewaardeerd voor elk uur dienst) Deze Fureai Kippu kunnen gespaard worden voor persoonlijk gebruik in de toekomst, of overgemaakt worden aan iemand naar keuze, meestal een ouder of familielid dat elders in het land leeft en gelijkaardige hulp nodig heeft.

Op dit moment zijn er ongeveer 374 non-profit organisaties in Japan die de Fureai Kippu uitgeven. Ze nemen deel in de uitwisseling van Fureai Kippu doorheen het land door middel van twee computergestuurde verrekenhuizen. Het geheel wordt losjes gecoördineerd door de Sawayaka Healthcare Foundation. Omdat de ouderen nu hulp hebben aan huis, kan de verhuis naar dure rusthuizen aanzienlijk uitgesteld worden. Ook een ziekenhuisverblijf na een medische ingreep kan veel korter.

Dit systeem reduceert de maatschappelijke kost voor de ouderenzorg drastisch, terwijl het de levenskwaliteit van de ouderen zelf verbetert. Tenslotte creëert dit systeem een stroom van dienstverlening die niet afhangt van overheids-subsidies of een bureaucratie, dure verzekeringen of nationale munten om te functioneren. De inwisselbaarheid maakt van de Fureai Kippu een soort ouderenzorg-ruilmiddel, een gespecialiseerde complementaire munt die parallel met de nationale munt functioneert.

3. De doelstellingen vastleggen voor een gemeenschapsmunt

Bestudeer verschillende gemeenschaps-munten om tegemoet te komen aan jouw behoeften

Er is een grote variëteit aan *onbeantwoorde behoeften*:

- » Sociale noden als ouderenzorg of jeugdbegeleiding.
- » Economische noden als werkloosheid en onvoldoende tewerkstelling.
- » Commerciële noden zoals de concurrentiekracht van lokale bedrijven tegenover supermarktketens en grootwarenhuizen.
- » Ecologische, culturele, educatieve noden.
- » Ondersteuning voor plaatselijke non-profit organisaties en gemeenschapsprojecten.

Alleen onze verbeelding bepaalt de grenzen van wat met het ontwerpen van complementaire munten kan gedaan worden. Tezelfdertijd *kunnen onbenutte bronnen* gevonden worden op de meest onverwachte plaatsen:

- » Het ligt voor de hand dat elke werkloze die bereid is en de vaardigheid heeft iets te doen een aantal ondergebruikte capaciteiten heeft.
- » Tel de volgende keer dat je naar een restaurantje of cinema in jouw buurt gaat de lege tafels en stoelen: dat zijn allemaal ongebruikte bronnen die gemobiliseerd kunnen worden voor jouw doelstellingen.
- » Scholen of andere gebouwen die leeg staan gedurende een deel van de dag, de week of het jaar.
- » Lege stoelen in een college, universiteit of beroepsopleidingen.
- » Jeugdorganisaties en andere vzw's die mensen hebben die bereid zijn bepaalde zaken te doen als ze goed omkaderd worden.

Het idee is om complementaire munten te ontwerpen om sommige van deze onderbenutte bronnen te kunnen inzetten om onvervulde behoeftes te bevredigen. Economen zullen er terecht op wijzen dat het op elkaar afstemmen van vraag en aanbod de functie is van de markt, zelfs zonder complementaire munten. Indien er opeens een optimale verdeling van geld zou zijn, zouden er ook geen onbeantwoorde behoeftes meer zijn. De realiteit is duidelijk anders. Daarom is het startpunt voor complementaire munten om die noden te vervullen die onvervuld blijven nadat de transacties door middel van gewoon geld gebeurd zijn. Op dezelfde manier zijn de ongebruikte bronnen diegene die niet gebruikt zijn in conventionele economische transacties.

De economie van de 'frequent flyer miles' illustreert hoe dit proces zelfs in een strikt commerciële omgeving werkt. Een goed gemanaged frequent flyer mile systeem is er een dat iets voor ogen heeft (klanten loyaliteit) en dat doel realiseert door een ongebruikte bron (een vliegtuigstoel die anders leeg zou blijven) op een andere manier dan de conventionele (er wordt voor betaald) te gebruiken. We extrapoleren deze concepten gewoon naar een bredere omgeving, waar de doelstellingen gekozen worden door de deelnemers aan die regionale systemen.

De munt ontwerpen

Er bestaat geen ‘ideaal’ ontwerp voor een complementaire munt. Bijna elk ontwerp heeft onder bepaalde omstandigheden voordelen die nadelen kunnen worden onder andere. Het beste ontwerp voor jouw gemeenschap hangt af van de doelstellingen die je gesteld hebt en de voorwaarden waaronder de munt moet werken. Verschillende elementen kunnen relevant zijn om een muntsysteem te ontwerpen, zoals de functies die de munt moet vervullen, de aard van de diensten waarin het moet voorzien, of de mensen die de munt willen gebruiken. Wat volgt zijn voorbeelden van ontwerpeigenschappen van complementaire muntsystemen.

Wettelijk betaalmiddel

Het wettelijk betaalmiddel is de munt die de regering van een land aanvaardt als betaling voor belastingen³. Er staat bijvoorbeeld op elke US \$ biljet geprint: “Dit biljet is het wettelijk betaalmiddel voor alle private en publieke schulden.” Dit betekent dat als je iemand geld moet in de Verenigde Staten, en die weigert jouw aanbod om in US\$ biljetten te betalen, dat je dan je schuld nietig kan laten verklaren door de rechtbank.

Eén bijzonder belangrijk geval van schuld dat bijna iedereen zich op de hals haalt, zijn belastingen, en hierbij betekent “wettelijk betaalmiddel” dat de regering van het desbetreffende land alleen dit type munt aanvaardt om de belastingen te betalen. Normaal gezien wordt enkel de conventionele

ationale munt als wettelijk betaalmiddel aangeduid⁴. Toch zijn er in Japan twee steden die beslist hebben hun respectieve lokale munt te aanvaarden als betaling voor lokale belastingen. Ze gebruiken ze ook bij de betaling van de gemeentelijke dienstverleners. Typerend voor complementaire munten is dat ze ontworpen worden als complementair met het wettelijk betaalmiddel. Het gaat dus niet over een vervanging of een alternatieve munt!

Munten met commerciële doelstelling

Er bestaat een breed scala van munten met commercieel doel. Ze worden gedefinieerd volgens het soort uitwisselingsrelatie waarin ze gebruikt worden.

De vier belangrijkste categorieën zijn:

- » Business to Business (bedrijf tot bedrijf) (B2B)
- » Business to Consumer (bedrijf tot consument) (B2C)
- » Consumer to Consumer (consument tot consument) (C2C)
- » Consumer to Business (consument tot bedrijf) (C2B)

Deze munten bestaan meestal in elektronische vorm (zie verder voor de rangschikking volgens dragend medium). Ze zijn het resultaat van de indrukwekkende kostenverlaging in de dataverwerking de voorbije decennia.

³ Er bestaat een belangrijke theorie over geld voorgesteld door de school van de “Chartalisten”, opgericht door Georg Friedrich Knapp in de jaren 1920, die geld definieert als dat wat de overheid als aanvaardbare betaling voor belastingen bepaalt. Zie Knapp, Georg Friedrich *The State Theory of Money* (Clifton, NY: August M. Kelley, 1924). Deze school kent een belangrijke opvolging tot op vandaag. Zie bijvoorbeeld: Wray, Randall *Understanding Modern Money* (Cheltenham, UK and Northampton, MA, US: Edward Edgar, 1998).

⁴ Er zijn toch uitzonderingen, maar deze zijn vaak tijdelijk in de wereld van vandaag: bv in Rusland heeft de overheid grondstoffen en goederen van ondernemingen aanvaard als betaling voor belastingen na het ineenstorten van de Roebel in 1998.

Business to Business (B2B): Dit zijn gewoonlijk uitwisselingseenheden ontworpen door bedrijven om de transacties te vergemakkelijken met leveranciers en groothandelaars. Alle huidige zogenaamde “commerciële barter-systemen” vallen bijvoorbeeld in deze categorie. The International Reciprocal Trade Association (IRTA) en de Corporate Barter Council (CBC) vertegenwoordigen meer dan 500 zulke commerciële barter-systemen, voornamelijk in de VS

Business to Consumer (B2C): De meest verspreide complementaire munteenheid vandaag zijn de ‘getrouwheidsmunten’, uitgegeven door een bedrijf of een groep bedrijven om de klantenbinding te bevorderen. De “Frequent Flyer Miles” zijn vandaag het grootste systeem met 1,5 triljoen mijlen die jaarlijks wereldwijd worden uitgegeven door vijf belangrijke luchtvaartmaatschappijen. Een ouder en nog steeds heel courante variant gebaseerd op een papiermunt zijn de alomtegenwoordige spaarkaarten en kortingsbonnen die inwisselbaar zijn voor goederen en diensten in kleinhandels en supermarkten.

In het VK is Tesco uitgegroeid tot de grootste supermarktketen door zijn getrouwheidsmunt uit te bouwen tot een volledig ontwikkeld complementair muntsysteem. Tesco introduceerde midden jaren ‘90 een opmerkelijk succesvol getrouwheidsprogramma. De concurrenten konden niet anders dan Tesco te volgen. Eén op de drie huishoudens in het VK is nu Tesco kaarthouder en hun klantenmagazine Clubcard is het grootste in Europa.

Consumer to Consumer (C2C): In zekere zin kan men veel van de conventionele betalingssystemen die door de bank geregeld worden (bv. cheques, contant betalingen, ...) omschrijven als commerciële C2C systemen. Buiten de banksector, is het “pay-pal” betalingssysteem een succesvol voorbeeld van deze aanpak dat veelvuldig gebruikt wordt door e-Bay, hoewel ook dit op dit moment enkel conventioneel geld wisselt.

Consumer to Business (C2B): Een interessante innovatie komt van de Strohalms* Foundation uit Amsterdam. In El Salvador, Uruguay en Zuid-Brazilië hebben ze wat zij een Consumer and Commerce Circuit (consument- en handelscircuit) of C3 noemen, opgestart. Het is een systeem op internet waarin een aantal basisregels een goede werking en een uitwisseling tussen consumenten en ondernemingen garanderen. De meeste details van het systeem worden wel lokaal bepaald en ingevuld.

Consumenten kopen met conventioneel geld waardebonnen van het C3 netwerk. Ze ontvangen bij de aankoop een premie die de consumenten aanmoedigt om mee te doen. Die premie varieert tussen nul en 10%. De waardebonnen worden gebruikt om te betalen voor goederen en diensten die door deelnemende ondernemingen worden geleverd. De ondernemingen kunnen de waardebonnen gebruiken om andere ondernemingen die lid zijn van het netwerk te betalen of kunnen ze bij C3 inwisselen tegen een klein bedrag. De ‘stroom’ conventioneel geld die geaccumuleerd wordt in het systeem wordt beheerd door een lokale bank die het gebruikt om leningen met een lage kost aan te bieden voor de deelnemende ondernemingen of projecten.

Door dit systeem te gebruiken, bereiken ondernemingen klanten die ze anders niet zouden hebben, en verbetert de consumentenloyaliteit in het algemeen. Consumenten krijgen getrouwheidskortingen en kunnen meebeslissen over de manier waarop hun geld geïnvesteerd wordt in de gemeenschap. Omdat consumenten en ondernemingen allemaal een gelijke stem krijgen in het management van het systeem en er meer consumenten dan ondernemingen zijn, weegt hun stem ook door. Dit, en het feit dat consumenten de creatie van de complementaire munt op gang brengen door het kopen van waardebonnen, rechtvaardigt het labelen van deze aanpak als een nieuw type van commerciële aanpak: een Consumer to Business (C2B) circuit.

Combinaties: Er zijn ook succesvolle combinaties van bovenstaande systemen: munten die worden uitgegeven door ondernemingen die ook door particulieren worden gebruikt. Het WIR systeem in Zwitserland bijvoorbeeld, of het WAT systeem in Japan vallen onder deze categorie.

Munten met een sociaal doel

De meeste munten met een sociaal doel leggen sterk de nadruk op een specifiek sociaal thema, gaande van ouderenzorg tot werkloosheid of onderwijs. Hier volgen enkele voorbeelden.

Ouderenzorg:

De allereerste complementaire munten werden Japan door en voor vrouwen bedacht in 1950 voor de zorg voor ouderen, kinderen en gehandicapten⁵. Zij creëerden ook de eerste “Bank voor Vrijwillige Arbeid” in 1978. Een prototype dat later heruitgevonden werd in het Westen als de Tijdsbanken,

⁵ De eerste naoorlogse pionier van complementaire munten was Teruko Mizushima, die geboren werd in 1920 in Osaka. In 1950 schreef ze een visionair artikel over een “Arbeidsbank”, een artikel dat toen bekroond werd met de Prijs van Krantenuitgevers.

voornamelijk in de VS en het VK. In Japan is het Fureai Kippu systeem van vandaag de directe afstamming van die pionierende systemen.

Gepensioneerden:

Enkele van de eerste toepassingen van de Tijdsdollar in de VS werden in praktijk gebracht door Edgar Cahn in rusthuizen. Ze moedigden zelfhulpactiviteiten onder de gepensioneerden aan. Het zorgde ook voor een sterker gemeenschapsgevoel.

Werklozen:

De eerste LETS systemen, die ontstonden in Canada in 1982, waren specifiek bedoeld voor het aanpakken van het probleem van geldschaarste in gebieden met een hoge werkloosheid. Vandaag is de meerderheid van LETS nog steeds eerder verspreid in gebieden met een hoge werkloosheid.

Onderwijs:

Het MUSE Systeem (Mutual Unit for Sustainable Education of Wederzijdse Eenheid voor Duurzaam Onderwijs) is een complementaire munt ontworpen voor stimulerend leren waarbij jongeren elkaar onderwijzen⁶. In de Sonoma provincie, Californië, werd een Gemeenschapsdienst Dollar (Community Service Dollar, C\$D) ontwikkeld onder begeleiding van de vzw Skaggs Island Foundation. Zowel de rijksuniversiteit als de stadsambtenaren onderzoeken de mogelijkheid om de C\$D voor de gedeeltelijke betaling van onderwijs en andere openbare diensten en, in het laatste geval, voor taksen en toegangsgelden te gebruiken.

Kinderzorg (Babysitten):

Er is een lange traditie van min of meer formele, maar kleinschalige lokale babysitgroepen samengesteld door families die voor elkaars kinderen zorgen. In Nederland wordt momenteel via internet een groot systeem op nationale schaal ontwikkeld onder de naam "Zorgmijlen" (Care Miles) om de 2,3 miljoen families die een probleem hebben bij het vinden van een opvangplaats, vooral voor de 0-4 jarigen, te helpen⁷.

Gemeenschapopbouw:

De populairste reden om een complementair muntsysteem te starten in buurten waar er geen hoge werkloosheid of grote economische problemen zijn, is het herstellen en heropbouwen van de gemeenschap. Verschillende systemen waaronder de Tijdsdollar, LETS en Ithaca uren zijn ontworpen met dit doel. Ook de Balinese Tijdsdollar* die al meer dan

duizend jaar bestaat, kan beschouwd worden als een goed ontwikkeld systeem van deze aard.

Identiteitsversterking:

Een bijkomende reden waarom bepaalde complementaire munten werden geïntroduceerd was het versterken van het gevoel tot een bepaalde gemeenschap of streek te behoren. Bijvoorbeeld, het logo op Ithaca HOURS biljetten vermeldt: "In Ithaca vertrouwen we" en de meeste papieren complementaire munten beelden prominent lokale zichten, planten of geschiedenis af, als manier om de lokale identiteit te versterken.

Milieusparen:

Toepassingen van complementaire muntsystemen specifiek voor ecologische doelstellingen zijn recent populair geworden, voornamelijk in Japan. Een voorbeeld is het Rotterdamse NU chipkaart om ecologisch gedrag (het gebruiken van openbaar vervoer, energierenovaties, een fiets aankopen, etc.) te belonen door het toekennen van "groene punten" op een elektronische kaart. Deze punten kunnen gebruikt worden om korting te krijgen bij gelijksoortige aankopen of activiteiten, wat een dubbele stimulans is voor ecologisch verantwoord gedrag. Minder succesvol is het "Dag van de aarde geld" project in de Shibuya buurt in Japan, gestart door een groot reclamebedrijf om mensen die bijdragen aan de ecologische duurzaamheid in het gebied te belonen. Een hele familie Japanse complementaire munten zijn de "ecogeld" projecten, maar ondanks hun naam hebben slechts enkele projecten een specifiek ecologisch doel. Een demonstratieproject op grote schaal met meer dan 6 miljoen deelnemers werd in de praktijk gebracht tijdens de Aichi Wereldbeurs in 2005.

Andere sociale doelen:

Theoretisch gezien zou men bijna tot in het oneindige een lijst van gespecialiseerde sociale functies kunnen opsommen waarvoor complementaire munten gebruikt kunnen worden. Inderdaad, het hele veld van complementaire munten wordt soms benoemd als "sociaal geld". Dus de lijst hierboven is eerder indicatief voor wat reeds bestaat in de wereld, dan voor wat in de toekomst allemaal ontworpen zou kunnen worden.

Combinaties van sociale doelen:

Men zou gerust meerdere van deze sociale doelstellingen kunnen combineren, zoals de mogelijkheid om munten te verdienen door ecologische activiteiten en die dan in te ruilen tegen babysit uren, of een andere combinatie uit de bovenstaande lijst.

6 Zie Lietaer, Bernard Die Welt des Geldes: das Aufklärungsbuch (Würzburg: Arenaerlag, 2002).

7 De organisatie die hierbij betrokken is heet Regeltante: zie www.regeltante.nl

4. Werkblad Doelstellingen

Te beantwoorden vragen

1. Wat is het doel van de munt die jij zou willen ontwerpen?

2. Welke onbevredigde behoeften wil je hiermee aanpakken?

3. Zijn er ondergebruikte hulpbronnen die zichzelf aandienen als mogelijke hulpbronnen?

Overwegingen bij het ontwerpen van de munt

1. Welke soort munt past het best bij jouw doelstellingen?

2. Als het een munt is met een commercieel doel, is het B2B, B2C, C2C of C2B?

3. Welke sociale doelstellingen zal de munt die je aan het ontwerpen bent dienen?

Verhaal of beschrijving van de gemeenschapsmunt

Gebruik deze ruimte om de munt die je zou willen introduceren voor je gemeenschap te beschrijven. Probeer je in te beelden hoe de gemeenschap veranderd zal zijn als je er in slaagt.

Visie en missie voor een Gemeenschapsmunt

Wanneer we deze Gemeenschapsmunt hebben, zullen onze levens verbeterd zijn door:

Diegenen die meest interesse hebben voor dit type munt zijn:

Dit is hoe we ons voorstellen dat de munt gebruikt zal worden door de verschillende partijen:

5. Rekruteer een leidinggevend team

Eens je jouw doel bepaald hebt, moet je een team van mensen bij elkaar zoeken die je kunnen helpen bij het verwezenlijken van het project. De doelstellingen zelf zullen aanwijzen wie bij dit team hoort, aangezien de mensen die je nodig hebt voor de toepassing een relatie moeten hebben met de noden en hulpbronnen die je geïdentificeerd hebt. Hier volgen enkele voorbeelden:

Munten met een sociale doelstelling

Ouderenzorg: Het team dat je zal moeten rekruteren omvat organisaties die:

- » Momenteel betrokken zijn bij de zorg voor ouderen,
- » Vrijwilligers zoeken en plaatsen,
- » Andere ondergebruikte hulpbronnen hebben die gerelateerd zijn aan ouderen – fitness faciliteiten, restaurants, bars, onderwijsprogramma's, schoonheidssalons,
- » Oudere mensen als leden of klanten hebben.

Tewerkstelling: Het team zou de volgende mensen moeten bevatten:

- » Uit overheidsdiensten voor werklozen,
 - » Werklozen,
 - » Organisaties die vrijwilligers zoeken en plaatsen,
 - » Werkgevers, privaat en de overheid.
-

Munten met een commercieel doel

Tussen bedrijven: Het team dat je nodig zal hebben voor een B2B munt omvat:

- » Bedrijfsleiders,
- » Bedrijfsorganisaties – de Kamer van Koophandel, werkgeversorganisaties, enz.
- » Lokale overheid,
- » Bedrijfsondersteunende centra – Startershulp, Industrieparken, enz..
- » Bedrijven die zich specialiseren in diensten aan bedrijven – interim-kantoren, boekhoudkantoren, enz.

Bedrijf naar Consument: Het team dat je nodig zal hebben voor een B2B munt omvat:

- » Bedrijfsorganisaties,
- » Burgergroepen – Rotary Clubs, Kerken, Hobbyclubs, enz.
- » Kleinhandelaars,
- » Lokale overheid,

De ervaring leert dat de kwaliteit van het leiderschapsteam de allerbelangrijkste factor is bij het succes of falen van een complementair muntsysteem. Het team is nodig omdat een van de kritische elementen voor een gemeenschapsmunt de directe betrokkenheid van het doelpubliek is. Als je doel is om echt impact te hebben op de sociale of commerciële sector die je uitgekozen hebt, dan moeten de belanghebbenden uit die sector actief

betrokken worden in het ontwerp en de toepassing van de munt. Wanneer de ideeën tot uitvoering komen, zal je andere mensen die je nodig hebt in je team betrekken zoals bankiers, drukkers of andere bedrijven. Twijfel niet om de groep uit te breiden – hoe meer geïnformeerde mensen mee kunnen beslissen over het hoe en wat, hoe groter de kans op slagen.

Leiderschapsteam Werkblad

Teamleden	Banden	Contactinformatie

Initieel ontmoetingschema

Datum	Tijd	Locatie

6. Kies de juiste mechanismen:

Eens je zover bent dat je een verantwoordelijke voor de Gemeenschapsmunt en zijn of haar team samengesteld hebt, zijn er verschillende aspecten van de munt die je in overweging moet nemen voor het ontwerpen van het systeem dat je nodig hebt:

- A. het dragend medium dat je zal gebruiken;
- B. de functie;
- C. de wijze van uitgifte;
- D. het mechanisme voor het terugwinnen van de kosten.

Elk van deze aspecten zal eerst gedefinieerd worden en dan zullen we de keuzes binnen elke categorie bespreken. We zullen ook kort de voor- en nadelen van elk van deze keuzes bespreken. In het besluit van dit deel, zullen we enkele bestaande muntsystemen oplistten volgens hun eigenschappen. Het startpunt voor een algemene typologie van complementaire muntsystemen is onze werkdefinitie van een munt als "een overeenkomst binnen een gemeenschap om iets als een ruilmiddel te gebruiken". Op basis van deze definitie kan iemand een brede waaier aan ruilmiddelen die al gebruikt zijn, nog worden gebruikt, of kunnen worden gebruikt als munt benoemen.

Kies de juiste mechanismen: dragende media

De drager(s) gebruikt voor de uitgave of de omgang met een munt is een van de makkelijkst waar te nemen eigenschappen van een munt. We zijn gewoon aan de verschillende vormen die de dag van vandaag voor conventioneel geld gebruikt worden: papieren biljetten, munten, plastic kaarten. Deze dragers zijn onder te verdelen in de volgende types:

Goederengeld: Doorheen de geschiedenis heeft men een uitzonderlijk grote variëteit aan goederen als ruilmiddel gebruikt. Gedurende eeuwen hebben samenlevingen succesvol zout, vee, eieren, textiel, verschillende soorten handwerk, staven van verschillende metalen en dozijnen andere voorwerpen gebruikt als munt. In de moderne tijd, bijvoorbeeld tijdens WO2 in de gevangenkampen, werden sigaretten op veel plaatsen gebruikt als betaalmiddel. De houtskool munteenheid van Osaka is een eigentijds voorbeeld van het goederengeld.

Papier en munten: Papier en munten zijn de meest vertrouwde vormen van geld op heden. Voor het hedendaagse gebruik van complementaire munten is papier de meest populaire vorm omdat het zowel eenvoudig te dragen en verhandelen is als relatief goedkoop om te produceren (bvb. Ithaca UREN, WAT uitwisselingsbiljetten, LETS boekhoudingboekjes, enz.).

Elektronische dragers: Elektronische media omvatten chipkaarten, een centrale PC die de boekhouding bijhoudt, netwerken op het internet, of voor grote systemen een gecentraliseerd computersysteem. Gedurende de laatste vier tot vijf decennia, neemt de overgrote meerderheid van het conventionele geld de vorm aan van computerbytes en complementaire muntsystemen volgen deze trend.

Gemengde dragers: Wanneer verschillende soorten media gebruikt worden voor dezelfde munteenheid, geeft dit uiteraard maximale flexibiliteit. De historische evolutie van conventioneel geld heeft een logische opeenvolging gevolgd naar meer gebruiksgemak: men startte met fysisch goederengeld (zoals kostbare metalen munten); maar nu is het handiger om papieren ontvangstbewijzen met de belofte om die fysische goederen te betalen te gebruiken ("Ik zal de drager de som van een Pound Sterling uitbetalen" staat nog steeds geschreven op de Engelse bankbiljetten). Uiteraard, als de juiste technologische infrastructuur beschikbaar is, zijn elektronische bits zelfs nog goedkoper om te laten circuleren dan papieren munten. Eenzelfde munt heeft vaak verschillende verschijningsvormen. Bijvoorbeeld nationale munten hebben veel verschillende vormen: elektronische bits, papier of munten.

De voor- en nadelen van elk van deze dragers zijn redelijk voor de hand liggend.

Goederengeld heeft als voordeel dat men niet veel sociale of legale structuren nodig heeft – het is de enige munt die kan werken tijdens extreme omstandigheden zoals een burgeroorlog, sociale of economische chaos. Zulk een "munt" kan letterlijk direct geconsumeerd worden door de ontvanger als laatste redmiddel, en het is ook bijna ongevoelig voor vervalsing. De ongemakken zijn ook duidelijk: beperkte flexibiliteit om het te creëren, en het kan onhandig zijn om op te slaan, te verhandelen en te transporteren.

Papieren munten daarentegen zijn zeer gebruiksvriendelijk en goedkoop te produceren. Maar ze hebben het nadeel dat ze ook veel makkelijker vervalst kunnen worden. Door de hoge kwaliteit van fotokopieertoestellen die tegenwoordig voor bijna iedereen beschikbaar zijn, is veiligheid een permanent aandachtspunt voor papieren munten. Zelfs voor complementaire munten moet dit punt aangepakt worden van zodra ze succesvol genoeg worden dat het de moeite loont om ze te vervalsen.

Elektronische dragers zijn tegenwoordig vrij vertrouwd. Pc's zijn de meest voorkomende drager voor kleine tot middelgrote complementaire muntsystemen, en zijn toereikend als men toegang heeft tot telefoon, GSM of andere communicatiemediën om de informatie over te dragen naar de persoon die de PC beheert. Hun nadeel is dat dit een arbeidsintensieve manier is om transacties te verwerken. Internetverbindingen waarlangs de gebruikers hun eigen transacties doorvoeren verminderen de operationele kost, maar creëren een bijkomend risico op fraude, en niet iedereen heeft eenvoudig toegang tot een computer. Chipkaarten combineren de voordelen van beide, maar vereisen kaartlezers die zowel duur als tot nu toe niet algemeen buiten Europa, de VS en Japan beschikbaar zijn. De beste elektronische oplossing zou zijn om een complementair muntsysteem mee op de rug van een bestaande chipkaart te laten bestaan, zoals ID-kaarten, kaarten voor openbaar vervoer of bankkaarten. Op die manier wordt de marginale kost van het toevoegen van een complementaire munt zeer redelijk.

Gemengde dragers zijn uiteraard ideaal omdat ze de voordelen van elke vorm aan eender welke specifieke toepassing van de munt kunnen aanpassen. Maar als nadeel moet men zich er bewust van zijn dat wat vanuit veiligheidsoogpunt het zwakste medium is, ook de zwakste link zal zijn in de hele keten.

Kies de juiste mechanismen: waardestandaard

Functionele Overwegingen

De drie belangrijkste functies van geld volgens de klassieke economie zijn het gebruik als waardestandaard, als ruilmiddel en als waardevoorraad. Gedurende het grootste deel van de geschiedenis werden deze drie functies niet vervuld door eenzelfde munt. Vele culturen hanteerden bijvoorbeeld een andere waardestandaard dan wat ze als ruilmiddel gebruikten. Een belangrijke waardestandaard in oud Europa was vee – Homerus (8ste eeuw v.Chr.) zou telkens de waarde in ossen uitgedrukt hebben. Nochtans gebeurden betalingen vaak in praktischere media zoals gestandaardiseerde brons-, goud- of zilverstaven en later muntstukken.

Alle munten kunnen daarom worden geclassificeerd volgens het aantal en de soorten functies waarvoor zij ontworpen werden: waardestandaard, ruilmiddel en opslag van waarde.

Waardestandaard

De eerste klassieke functie van geld is de rol van waardestandaard die toelaat om de waarde van de spreekwoordelijke appels en peren te vergelijken. De meeste complementaire munten proberen niet de rol van waardestandaard op zich te nemen, ze laten het monopolie van die functie over aan de conventionele nationale munt. Er zijn natuurlijk uitzonderingen, een paar voorbeelden worden hieronder opgesomd.

Alle munten kunnen op basis van hun functie als waardestandaard worden ingedeeld op de volgende manier:

Verwijzing naar Conventioneel Geld: Vele lokale complementaire munten gebruiken de conventionele nationale munt als rekeneenheid. De meeste systemen gebruiken logischerwijze de munt van hun eigen land als verwijzing, maar wanneer er problemen ontstaan met de nationale munt, kan die van een ander land ook gebruikt worden. Het eerste is het geval voor de meeste LETS-systemen (b.v. “Green dollars” in Canada of Australië, “bobbins” in Manchester, of “stropkes” in Gent), en ook voor de meeste systemen waaraan lokale ondernemingen deelnemen. Voorbeelden van het tweede zijn het gebruik van de dollar in Zuid-Amerika, of de Euro in ex-Joegoslavië.

Tijdseenheid: Op de tweede plaats komen munteenheden uitgedrukt in tijd (uren en minuten). Het systeem van de “Time Dollar” of de Japanse “Fureai Kippu” zijn typische voorbeelden.

Fysische eenheid: Munten die in een fysische eenheid worden uitgedrukt, zoals het geval is voor de bekendste commerciële loyaliteitsmunt: het “Airline Mile system”, waarbij de rekeneenheid een vlucht van de afstand van één mijl is. Onder de andere eigentijdse voorbeelden kunnen we een aantal Japanse modellen vernoemen: de WAT (deze eenheid komt overeen met 1 kWh elektrische energie die door burgercoöperatieven worden opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen zoals wind, water, zon); het gram houtskool dat in Osaka als bio-regionale eenheid wordt gebruikt of het gewas dat tot eenheid benoemd werd van de “leaf” in Yokohama of Kobe. Historisch gezien werd de “Wara”munt in Duitsland In de jaren ‘20 en de vroege jaren ‘30 op dezelfde manier uitgedrukt in kilogram steenkool.

Vergelijking van verschillende waardestandaarden

De munten die naar de conventionele nationale valuta verwijzen hebben als belangrijkste voordeel hun vertrouwtheid. Ze vermijden ook dat winkels en ondernemingen met meervoudige prijssystemen te maken krijgen – één in dollars en één in lokale eenheden. Zeker wanneer de nationale munt stabiel is, is dit een geschikte keuze (b.v. de WIR munt in Zwitserland is gelijkwaardig aan één Zwitserse Frank). Het nadeel is natuurlijk dat wanneer de nationale munteenheid in een grote crisis terecht komt (b.v. de Russische Roebel in 1998), de complementaire munt het risico loopt samen met de nationale munt ten onder te gaan.

Munten die tijd als rekeneenheid gebruiken zijn het meest zinvol wanneer de complementaire munt vooral voor diensten gebruikt wordt. Soms ontstaat het misverstand dat “ieders tijd dezelfde waarde zou moeten hebben” om zo’n eenheid goed te doen werken. Dit is echter niet waar: niets verbiedt een tandarts om klanten bijvoorbeeld vijf eenheden voor 1 werkuur te vragen aangezien zijn activiteit duidelijk meer opleiding en een dure uitrusting vereist vergeleken met 1 uur ongeschoolde arbeid.

De tijdsmunten kunnen ook vermijden meegesleurd te worden bij een crash van de nationale munt, en maken uitwisselingen met andere tijdsmunten gemakkelijker. Hun nadeel is dat dit meervoudig prijzen nodig kan maken (hoeveel uren voor een dozijn eieren?), iets waar vooral ondernemingen niet van houden. Een gemakkelijke manier om dit probleem op te lossen is ervoor te zorgen dat de tijdseenheid ongeveer overeenkomt met een ronde waarde in conventioneel geld (dit is de reden waarom één Ithaca Hour overeenkomt met US\$10; of één WAT in Japan met 100 Yen).

Munten die een fysische rekeneenheid zoals mijlen, ponden, grammen of kilo’s van iets, enz. gebruiken, hebben gelijkaardige voordelen als tijdsmunten. Vaak voorzien deze eenheden in een “echte fysische verbinding”, en wanneer het product in kwestie wijdverspreid wordt gebruikt en geproduceerd, kan de munt als logische bioregionale munt worden beschouwd. Maar ze hebben ook dezelfde problemen met het prijzen als tijdsmunten, en de potentiële oplossing is ook dezelfde – in Osaka, bijvoorbeeld, wordt één gram houtskool als equivalent van 1 Yen beschouwd.

Kies de juiste mechanismen: waardevoorraad

Ruilmiddel

Voor munten die niet de rol van waardestandaard hebben (dat is de meerderheid van de complementaire muntsystemen), is de belangrijkste functie die van ruilmiddel. Het gemak en de kosten van hun gebruik als ruilmiddel hangen hoofdzakelijk af van het dragend medium dat voor de munt wordt gebruikt. Daarom werd dit aspect reeds hierboven behandeld, bij het beschrijven van de verschillende dragers.

Waardevoorraad

De laatste klassieke functie van geld is die van waardevoorraad. Zoals eerder beschreven, is het wenselijk om een complementaire munt te hebben die niet als waardevoorraad wordt gebruikt. Munten waren inderdaad niet de geprefereerde waardevoorraad in de meeste beschavingen. Het woord kapitaal bijvoorbeeld komt van het Latijnse *caput*, *capitis*, wat hoofd betekent. Dit verwees naar hoofden van vee en wordt vandaag nog gebruikt in Texas of onder de *Watutsi* in Afrika: “Hij is duizend hoofd waard”. In de Westerse wereld, van de Egyptische tijden doorheen de Middeleeuwen tot eind 18de eeuw, werd rijkdom hoofdzakelijk opgeslagen in land en infrastructuur, daarom spreekt men van onroerende goederen. Een goede manier om de muntcirculatie te bevorderen is het ontmoedigen van het hamsteren van die munt door mechanismen als *demurrage* of *vervaldeadlines*, zoals straks zal worden uitgelegd. Daarom is het classificeren van munten naar hun functie als waardevoorraad in feite hetzelfde als analyseren van hoe hun relatie tegenover de tijd is.

Rentedragende munten: Eén manier waarop men mensen kan aanmoedigen om te sparen in de vorm van een munt is interest betalen. Dit is typisch voor alle conventionele munten omdat die door bankschulden worden gecreëerd. De rente is een kost die evenredig verbonden is met de tijdsduur van de lening. Bij dit type van munt, ontvangt de ene rente door een deposito in die munt te plaatsen; en kan de andere geld lenen door rente te betalen.

Rentevrij: De overgrote meerderheid van complementaire munten werken zonder rente. Bijvoorbeeld: loyaliteitsmunten of systemen van wederzijds krediet leveren geen rente op. Voor die systemen waar men de complementaire munt kan lenen wordt typisch ook geen rente gevraagd.

Munten met staangeld: Het tegengestelde van een rentedragende munt is een munt met staangeld. Staangeld is een tijdsgelateerde kost op uitstaande positieve saldi van een munt. Men kan zich dit voorstellen als parkeergeld voor de munt. Het werkt exact hetzelfde als een negatieve interestvoet, en wordt gebruikt om het hamsteren van de munt te ontmoedigen. John Maynard Keynes, Silvio Gesell, Irving Fisher, en Dieter Suhr gaven een sterke theoretische basis voor deze benadering, en het werd op grote schaal geïmplementeerd in de jaren '30 onder de vorm van een "zegelbon". Vandaag rekent de meest succesvolle grassroots complementaire munt in Japan, de Pinda's, staangeld van 1% per maand aan.

**Munten met tijdsgelateerde waarde-
ringen volgen stappen:** Er zijn munten die gekarakteriseerd worden door "stappenfuncties" die door de tijd worden bepaald. Het betreft een ruwe vorm van staangeld. Gedurende de Middeleeuwen bijvoorbeeld was de praktijk van renovatie monetae wijdverspreid. Dit betekende bijvoorbeeld dat elke vijf jaar de oude munt teruggetrokken werd en dat vier oude penny's konden ingeruild worden voor drie nieuwe, wat neerkwam op een taks van 25%. Dit proces zorgde voor een inkomen voor de plaatselijke muntbeheerders (typisch een lokale heer, bisschop of klooster), en gaf een stimulans om dit soort munt niet te hamsteren. Systemen met zegelbonnen – waarbij een periodieke zegel gekocht en op de munt geplakt moet worden om zijn waarde te behouden – zijn moderne toepassingen van dit principe.

Munten met Vervaldata: De meest radicale "stappenfunctie" is wanneer een munt een vervaldatum heeft. Dit proces betekent een belasting van 100% op vervaldatum.

Trade-offs tussen functies zijn beschikbaar: Als men de muntcirculatie wil bevorderen, kan men dit op de meest effectieve manier bereiken door demurrage of het aanrekenen van een "parkeerprijs", of door de meer eenvoudige vormen van stappenfuncties of vervaldata. Het voordeel van rentedragende munten is dat zij een inkomen genereren voor zij die de munt creëren. Het nadeel is dat dit voor een systematische geldtransfer zorgt van mensen die geen geld hebben naar zij die het wel hebben, zodat ze de rijkdom concentreren. Het spoort ook aan om te sparen in de vorm van de munt in plaats van in echte activa. Tot slot is het een systematische stimulans om enkel op korte termijn te denken, aangezien het inkomen dat in de verre toekomst gegenereerd wordt tot iets irrelevant wordt verdisconteerd bij munten met positieve interesten.

Daartegenover bieden de munten met demurrage een stimulans om de munt te doen circuleren in plaats van ze te accumuleren. Het motiveert ook om rekening te houden met de lange termijn implicaties, vooral bij investeringen. Tijdsgelateerde stappenfuncties of vervaldata zijn radicalere vormen van staangeld.

Kies de juiste mechanismen: uitgifteprocedures

Algemeen nut

De munten van algemeen nut worden ontworpen om alle drie de klassieke functies van geld te vervullen (waardestandaard, ruilmiddel en waardevoorraad). Historisch gezien zouden vele traditionele munten die lokaal gebruikt werden in deze categorie vallen. Vandaag is de conventionele nationale munt veruit de belangrijkste algemene munt.

Nochtans bestaat er een impliciete tegenspraak tussen de functie van waardevoorraad en ruilmiddel: het is juist wanneer iemand geld bijhoudt dat hij of zij ook anderen het gebruik ervan als ruilmiddel ontnemt. Vandaar dat sommige munten met opzet ontworpen worden om die functies te scheiden.

Doorgaans worden complementaire munten ontworpen met een beperkt en specifiek doel in gedachte. Hoewel een succesvol complementair muntsysteem de neiging heeft doorheen de tijd zijn toepassing geleidelijk uit te breiden, heeft er vandaag de dag geen enkele complementaire munt het punt bereikt waar het echt als lokale of regionale munt van "algemeen nut" beschouwd wordt, hoewel dit in de toekomst kan gebeuren.

Uitgifteprocedures

Dit is misschien de minst bekende van de vier dimensies van dit classificatiesysteem, maar niettegenstaande is het één van de belangrijkste. Fouten in het ontwerp van de uitgifteprocedure zijn de meest voorkomende oorzaak voor het dramatisch mislukken van complementaire muntsystemen. Er bestaan in essentie (!) zeven manieren om een munt uit te geven:

Geruggensteunde munten: de sterkste munten zijn typisch diegene die volledig "geruggesteund"

zijn door een goed of een dienst, en die hierdoor direct en legaal afkoopbaar zijn. Historisch gezien waren veel munten ontvangstbewijzen van een voorraad, dit wil zeggen dat voor 100% dekking verzekerd is door een fysische voorraad van een goed (b.v. de tarwemunt in Egypte). Sommige eigentijdse complementaire munten gebruiken conventioneel geld als dekking, andere gebruiken specifieke goederen of diensten.

Het lenen met wettelijk onderpand: op deze manier wordt het grootste deel van het conventioneel geld gecreëerd: door middel van bancaire krediet dat met een zakelijk onderpand zoals een hypotheek op een huis of voorraden voor ondernemingen wordt gedekt. Het kan beschouwd worden als een soort van "geruggensteunde" munt, maar hun inlossing vereist een gerechtelijke stap (in beslag nemen van het zakelijk onderpand) en is normaal eerder uitzondering dan de regel. Sommige complementaire munten, vooral de WIR in Zwitserland, reproduceren het conventioneel banksysteem juist in deze zin.

Gekochte en Afkoopbare Waardebons: waardebons die direct worden gekocht met nationale valuta, die als ruilmiddel circuleren, en die terug afkoopbaar zijn in nationale munten met een aantal vooraf bepaalde voorwaarden. Voorbeelden: Save Australia Vouchers, Swiss Chiemgauer, Toronto dollars.

Commerciële Waardebons: deze zijn gelijkaardig aan de waardebons, behalve dat zij niet terug afkoopbaar zijn in conventioneel geld. Ze kunnen gratis worden gegeven (bijvoorbeeld als coupons in krantenadvertenties) of kunnen bij een korting worden verkregen. Ze zijn niet in te ruilen tegen cash maar tegen een aantal goederen en diensten. Ze worden meestal alleen gebruikt tussen de

uitgever en de klant, en circuleren zelden als betalingsmiddel tussen klanten. Het meest typische voorbeeld zijn de commerciële bonnen bij supermarkten die een korting geven.

Loyaliteitsmunten: de loyaliteitsmunten zijn commerciële complementaire munten die door ondernemingen aan klanten worden gegeven in verhouding tot hun aankopen in conventioneel geld. Het is een vorm van ondernemingsbon die typisch afkoopbaar zijn voor goederen en diensten in hetzelfde bedrijf of in een consortium van deelnemende ondernemingen. De Frequent Flyer Miles die door de vliegtuigen werden uitgegeven was het eerste grootschalige systeem; de Tesco loyaliteitsmunt in de UK is waarschijnlijk één van de meest succesvolle van die systemen.

Wederzijds Krediet: Munt die door een gelijktijdig debet en een krediet wordt uitgegeven tussen deelnemers in een transactie. Voorbeelden van wederzijdse Kredietssystemen omvatten LETS of Time dollars. Wanneer Julia bijvoorbeeld een dienst van 1 uur aan James levert, krijgt ze een krediet voor 1 uur, en James een debet voor 1 uur. Op het moment dat ze het eens raken over de transactie worden de benodigde Time Dollars gecreëerd. Het belangrijkste voordeel van wederzijdse kredietssystemen is dat ze zichzelf reguleren zodat er altijd voldoende munten ter beschikking zijn.

Het lenen zonder zakelijk onderpand: Een munt die als krediet wordt uitgegeven, maar zonder formeel zakelijk onderpand van om het even welke soort (behalve misschien een informele belofte om een goed of dienst in de toekomst te verstrekken). In feite kan het wederzijdse krediet gezien worden als een vorm van lenen zonder zakelijk onderpand onder de deelnemers zelf. Er bestaan ook systemen die het lenen zonder zakelijk onderpand van een hoofdkantoor beschouwen die een gelijkaardige rol spelen als de complementaire muntbank (b.v. Bia Kud Kum in Thailand).

Centrale distributie: Eén van de eenvoudigste manieren om een munt uit te geven is een hoofdkantoor dat de munt verdeelt. Dit is typisch de manier waarop de belangrijke munthervormingen worden geïntroduceerd (b.v. de "Währungsreform" in Duitsland na WO2, het "credito" systeem in Argentinië, of het experiment met de aankoopcoupon dat in 1999 in Japan werd gebruikt).

Gemengde processen: Sommige systemen combineren eigenschappen van de verschillende uitgifteprocedures zoals hierboven beschreven. WIR bijvoorbeeld wordt zowel als wederzijds krediet als vanuit een centraal kantoor met wettelijk onderpand uitgegeven. Sommige complementaire munten met sociale doelstelling worden ook aanvaard als gedeeltelijke betaling door lokale ondernemingen, als loyaliteitsmunt.

Voordelen en nadelen van uitgifteprocedures

Opnieuw heeft elk systeem zijn voordelen en nadelen. Er is een soort systematische trade-off tussen het gemak om de munt te creëren en de inspanning die nodig is om zijn geloofwaardigheid te winnen en te behouden. Een gepaste balans tussen deze twee doelstellingen is een sleutel voor een degelijk muntontwerp.

Gelijk hoe, wanneer men door het bovenstaand lijstje gaat van manieren om een munt uit te geven (van Geruggensteunde Munten tot Centrale Distributie) wordt het makkelijker voor deelnemers om de munt te creëren, maar het vereist evenzeer meer discipline om de geloofwaardigheid van de munt te behouden.

Munten die een juridisch geldig onderpand hebben (wat verondersteld wordt het geval te zijn bij de meerderheid van de uitgegeven nationale munteenheden), munten die volledig worden gesteund door goederen of diensten waar veel vraag naar is, of die worden gekocht en gesteund door nationale munten; verwerven uiteraard sneller geloofwaardigheid. Maar het nadeel is dat vaak die mensen die het noodzakelijke onderpand of het contante geld niet hebben, ook degene zijn voor wie een complementaire munt het voordeligst zou zijn.

Loyaliteitsmunten hebben als steun de reputatie van de ondernemingen die de munt uitgeven. Wederzijds krediet heeft het belangrijke voordeel dat de hoeveelheid gecreëerd geld per definitie overeenkomt met de nood eraan. Er is ook geen risico op inflatie in wederzijdse kredietssystemen. Daartegenover is het probleem van overmatige uitgifte het grootste risico voor munten die gecreëerd worden door het lenen zonder onderpand of door centrale uitgifte. Het is voor deze laatstgenoemde modellen belangrijk om de hoeveelheid uitgegeven munt goed te beheersen, anders is waardevermindering en het risico om geloofwaardigheid te verliezen een voorspelbare uitkomst.

Werkblad voor de uitgifteprocedure

Vragen om te beantwoorden

- » Wie binnen het leiderschapsteam is bereid om de verantwoordelijkheid op te nemen voor de uitgifte van de complementaire munt?
 - » Lokale Bank of Credit Union
 - » Vereniging van Ondernemingen
 - » lokale organisatie

- » Gezien hun verantwoordelijkheden en beperkingen, welke uitgifteprocedure zal het best voor hen werken?
 - » Geruggensteunde Munt: Waar de munt altijd voor een goed of dienst kan geruild worden.
 - » Munt met onderpand: Waar de mensen tegen hun activa lenen om de munt uit te geven.
 - » Afkoopbare Waardebons: De munt wordt betaald met conventioneel geld en kan worden teruggekocht voor conventioneel geld.
 - » Commerciële Bons: De munt wordt gekocht met conventioneel geld, maar kan slechts worden teruggekocht voor goederen en de diensten.
 - » Loyaliteitsmunt: Munt die loyaliteit bij een bepaalde zaak beloont, zoals frequent flyer miles.
 - » Wederzijds Krediet: Munt die wordt uitgegeven door een gelijktijdig debet en krediet in een transactie.
 - » Lenen zonder onderpand: Munt die als krediet zonder onderpand wordt uitgegeven.
 - » Centrale Distributie: Een hoofdkantoor verdeelt het aan iedereen wie voldoet.

Verhalende beschrijving van de uitgifteprocedure

Gebruik deze ruimte, beschrijf in detail:

- » degene die verantwoordelijk is voor het uitgeven van de munt,
- » de procedure die voor hen zal werken
- » en geef een korte case studie over hoe het voor individuen zal werken.

Voorbeeld: In Anytown, de V.S., ging de Municipal Employees Credit Union een verbintenis aan om een complementaire munt uit te geven. Aangezien zij hun leden elektronische transacties aanbieden, zou hun systeem kunnen worden aangepast om dit eveneens voor de complementaire munt te doen. Het systeem dat in Anytown wordt ingevoerd is een combinatie van een Loyaliteitsmunt, waar de mensen "punten" verdienen door het kopen van lokale producten en diensten, en andere "punten" door hun tijd in gemeenschapsgebonden activiteiten te steken. De leden van het nieuwe complementaire muntsysteem zullen elektronische transactiekaarten krijgen die verwijzen naar hun rekening bij de Credit Union, die ook elektronisch kan worden beheerd. Wanneer zij goederen en diensten van deelnemende ondernemingen kopen, worden de kaarten gedebiteerd. Wanneer zij punten verdienen, worden de kaarten gecrediteerd.

Kies de juiste mechanismen: kostenrecuperatie

Alle betalingssystemen vergen enige menselijke inspanning om operationeel te blijven, en meestal zijn er ook infrastructuurkosten. Terwijl sommige daarvan kunnen worden gedekt in de complementaire munt zelf (meestal arbeid), is er vaak een harde valuta component (computers, internet of telefoonkosten) die op een of andere manier gedekt moeten worden. Als over dat aspect niet is nagedacht, zal het gebruik en het onderhoud van het muntsysteem meestal geleidelijk verslechteren en gebeurt de dienstverlening op een lukrake manier, met als gevolg een langzaam achteruitgaande tevredenheid van de gebruikers. Kortom, als er geen inkomen wordt gegenereerd om te betalen voor de werking van het systeem zal het op lange termijn waarschijnlijk niet vol te houden zijn.

De eerste stap is om duidelijk te onderscheiden welke kosten moeten worden betaald met conventioneel geld, en welk deel kan worden gedekt met de complementaire munt.

Er zijn twee soorten budgetten die moeten worden opgemaakt in elk van deze munten: een opstartbudget en een lopend operationeel budget. Vervolgens worden de mogelijkheden om inkomsten te genereren gekozen, voor elk type munt in kwestie. Deze opties zijn beperkt, wat volgt is een uitgebreide lijst.

Geen recuperatie: De eerste optie is het niet recupereren van de kosten. Voor de complementaire munt component van de kosten, openen de meeste onderlinge kredietsystemen gewoon een rekening voor "algemene kosten". De mensen die werken voor het systeem worden gecrediteerd en deze algemene kostenrekening wordt gedebiteerd.

Voor andere systemen, of voor de conventionele munt component, is het niet recupereren van de kosten alleen duurzaam als het systeem zodanig ontworpen is dat er geen kosten worden gemaakt, of als er sprake is van een beschermende organi-

satie die bereid is om de fondsen of de middelen te voorzien om het systeem operationeel te houden. Sommige peer-to-peer systemen (met gelijkwaardigheid van de deelnemers) zijn eigenlijk ontworpen om zonder kosten te functioneren, en behoeven daarom geen lidmaatschap of recuperatiemechanisme. Dat is bijvoorbeeld het geval met het WAT systeem in Japan, op basis van facturen tussen bedrijven onderling.

Vast tarief: De tweede klassieke optie is een vast tarief. Dat kan een periodiek lidgeld (meestal jaarlijks of per kwartaal) of een toegangsbijdrage die deelnemers betalen aan de centrale werking om te kunnen deelnemen. In sommige gevallen zijn er hogere lidmaatschapsbijdragen voor bedrijven dan voor particulieren. Dit gebeurt meestal om het conventioneel geld onderdeel van de kosten te dekken.

Transactiekost: Transactiekosten vallen in twee categorieën: degenen die zijn gebaseerd op een klein percentage van het bedrag, of op een vaste bijdrage bij elke transactie. Ze worden meestal geheven op het moment van de transactie, hoewel sommige maandelijks worden verrekend. De transactiekosten worden normaliter geheven in de munt waarin de transactie is uitgevoerd.

Rente, negatieve rente en andere tijd gerelateerde kosten: In de paragraaf over het geld als opslagmedium voor waarde bespraken we de problemen rond rente, demurrage (negatieve rente), stapsgewijze waardevermindering, of valuta die na een bepaalde termijn vervallen. Natuurlijk vormen deze tijdsgerelateerde kosten een inkomen, hoewel enkel in het type munt van de transactie, en dat inkomen kan perfect dienen om de operationele kosten te dekken.

Veel systemen gebruiken een combinatie van bovengenoemde. Typische voorbeelden van zulke combinaties omvatten:

- » Kosten aanrekenen op zowel positieve als negatieve saldo's boven of onder een bepaalde niveau (vb demurrage en rente).
- » Lidgelden worden vaak gebruikt om de kosten in de conventionele munt te dekken, terwijl een of meerdere van bovengenoemde mechanismen zorgen voor de kosten in complementaire munt.

Voor- en nadelen van de kostenrecuperatie mechanismen

Natuurlijk is het vermijden of beperken van de kosten de beste aanpak. Vooral als de kosten in conventionele munt hoog zijn, is het voorspelbaar dat een complementair muntsysteem moeilijkheden zal ondervinden. Kosten in complementaire munt zijn makkelijker aan te pakken, in het bijzonder met wederzijdse kredietsystemen kan het kostenrecuperatie probleem gemakkelijk binnen het systeem zelf worden opgelost.

Elk kostenrecuperatie mechanisme heeft een aantal voor- en nadelen. Een belangrijk element om te onthouden is om de kostenrecuperatie te gebruiken als stimulans in lijn met de doelstellingen van het systeem. Het is bijvoorbeeld wenselijk dat de verschillende stimulansen ter bevordering van de circulatie van de munt in lijn liggen.

In dat opzicht zijn transactiekosten het slechtste recuperatiemechanisme, omdat deze stimuleren om de munt niet te gebruiken. Lidgelden en demurrage stimuleren het gebruik van complementair geld en zijn daarom te prefereren.

Hoe zal uw gemeenschapsmunt de operationele kosten recupereren ?

- » Vaste tarieven
- » Transactiekosten
- » Rente
- » Demurrage
- » Andere tijdsgebonden heffingen
- » Combinatie:

7. Ontwerp een circulatiesysteem

Eens je een doel hebt gesteld, de leiding en een gemeenschapsmunt team zijn aangeworven, en de diverse mechanismen ten behoeve van de munt zijn gekozen, moet de laatste stap nog gezet worden: zorgen voor een gesloten systeem voor de circulatie.

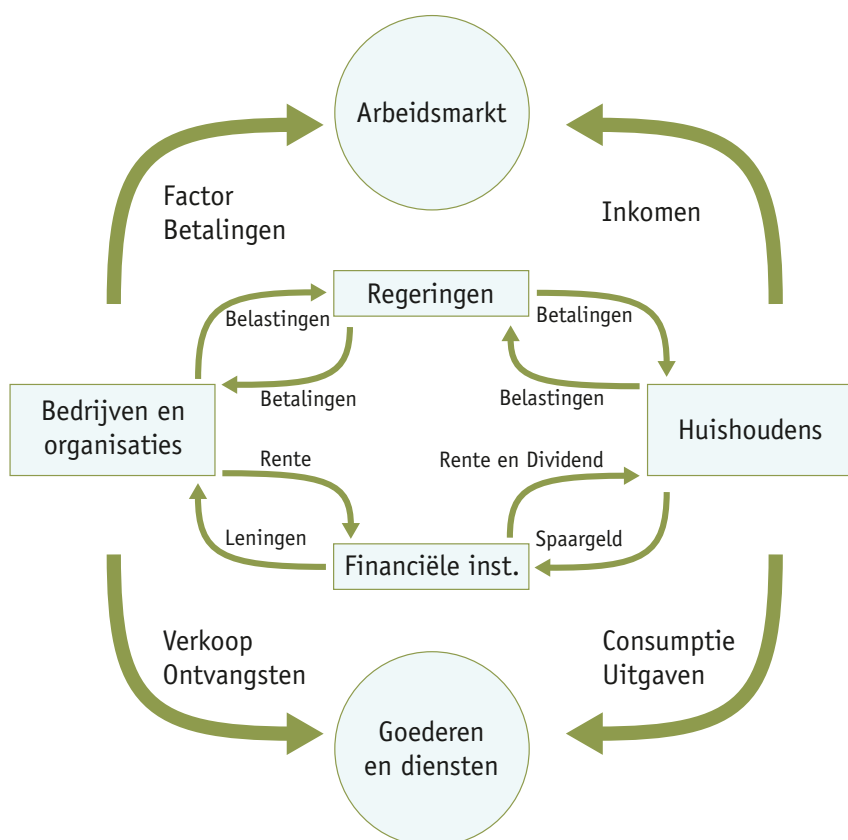
Zoals het woord muntcirculatie al aangeeft, moet de munt zich om succesvol te zijn, door de gemeenschap verplaatsen in cirkels of in gesloten lussen. Als u een elektrotechnisch ingenieur was, zou u op zoek gaan naar een gesloten circuit. Een eenvoudig concept, maar toch hebben veel gemeenschapsmunten hierin in het verleden gefaald omdat ze hebben nagelaten om een volledige omloop te sluiten. Als gevolg daarvan zal het aantal mensen en bedrijven die de munt gebruiken beperkt blijven en zal de munt geneigd zijn te blijven hangen in bepaalde delen van het systeem; de zogenaamde "zinkput". Tenzij dergelijke putten adequaat worden beheerd, zullen de gebruikers gefrustreerd raken waardoor het sys-

teem achteruit zal gaan. Onze geldsystemen functioneren in cycli, en deze cycli zijn deels verantwoordelijk voor het multiplier-effect, dat bekend is in de economie. Wanneer geld dat door een gemeenschap circuleert, wordt opgeslagen in de banken voor toekomstig gebruik, wordt uitgeleend aan huiseigenaren en bedrijven, dan is de totale waarde die in gebruik is in die gemeenschap groter dan de absolute waarde die de mensen denken te hebben. De economie groeit.

Binnen deze cycli zijn er een aantal belangrijke punten die betrekking hebben op verschillende mensen en organisaties:

- » Huishoudens: consumenten, werknemers, spaarders, beleggers...
- » Bedrijven: Bedrijven, organisaties, producenten, dienstverleners, Werkgevers, Beleggers
- » Overheid: belastingen en heffingen, dienstverlening, werkgelegenheidsondersteuning
- » Banken en financiële instellingen: spaargelden, investeringen, leningen
- » Arbeidsmarkten: arbeidskosten - lonen en loonniveaus.
- » Goederen en diensten: Ruwe materialen en afgewerkte producten.

Als u het circulatiesysteem ontwerpt, zorg dan dat de belangrijkste punten zijn betrokken in de cyclus, zodat de gemeenschapsmunt met succes kan circuleren. Als je alle geldstromen tussen deze verschillende partijen in kaart wil brengen, zou het er als volgt kunnen uitzien:

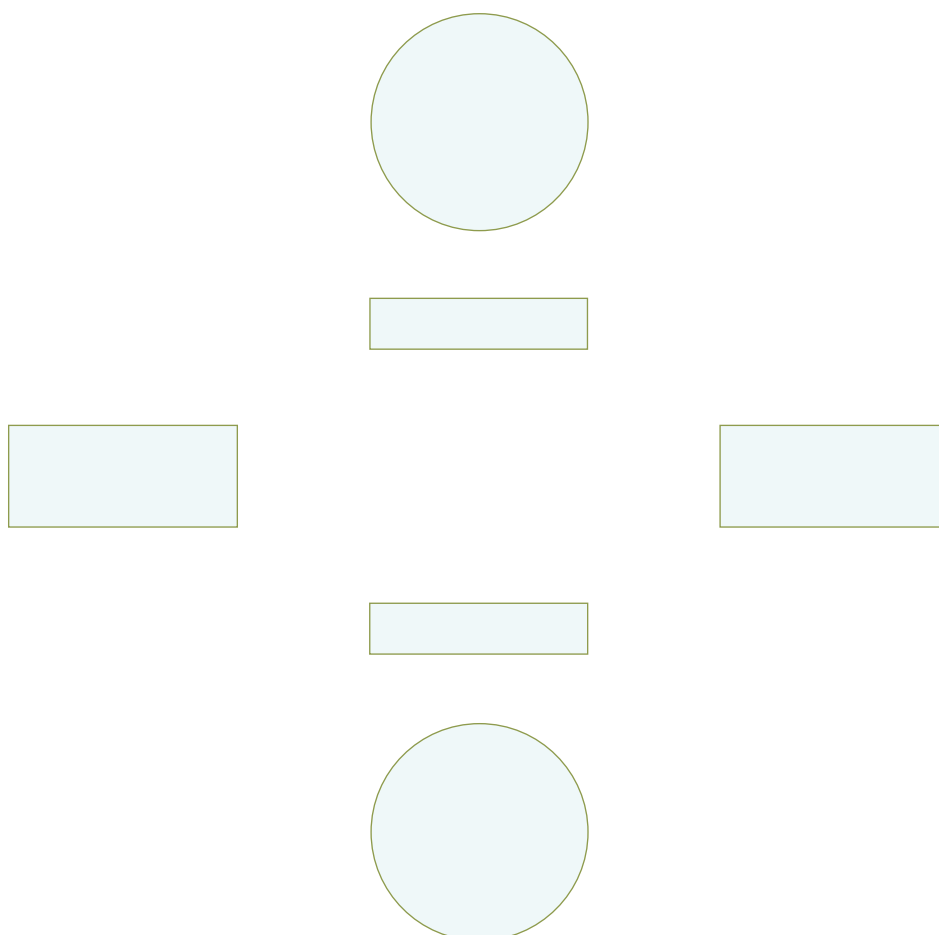
8. Werkblad voor een circulatiesysteem

Circulatiesysteem stroomschema

Gebruik de kaders en de schets van het circulatiesysteem op pagina 24 om te beschrijven hoe uw gemeenschapsmunt doorheen uw gemeenschap zal circuleren.

Zoek alle plaatsen waar u de lus niet kunt sluiten, of waar meer transacties in één richting gaan, zonder het nodige volume om dit te compenseren.

1. Heb je plaatsen bemerkt waar de munt de neiging had zich op de hopen? Bijvoorbeeld, populaire bedrijven die geen ruimte hebben om de valuta die ze binnenkrijgen opnieuw uit te geven.
2. Hebt u plannen om de vrije en volledige verspreiding van de munt te helpen bevorderen?
3. Hebt u mensen die elke 'halte' in de omloop vertegenwoordigen betrokken bij uw initiatief? Banken of financiële instellingen, overheid, huishoudens, bedrijven en organisaties en andere grote werkgevers?

9. Verhalen uit de praktijk

Barter Systems, Inc. Commerciële ruilhandel.

Barter Systems, Inc is een organisatie die bedrijfs-eigenaren en professionelen een middel, "trade dollars", aanbiedt om zonder gebruik te maken van cash geld tegemoet te komen aan veel van hun lopende zakelijke en persoonlijke behoeften BSI klanten kunnen trade dollars verdienen door de verkoop van hun producten of diensten aan andere BSI bedrijven of aan deelnemende bedrijven die behoren tot andere ruilhandel systemen in Noord-Amerika, het Caribische gebied, Europa, Australië en Zuid-Amerika. Hieronder volgt een fragment uit een dankbrief geschreven aan BSI door een van hun tevreden leden:

"Wij schrijven deze brief om u te bedanken voor de nieuwste zakelijke mogelijkheden die u hebt ingevoerd in ons bedrijf. Het systeem heeft verschillende deuren voor ons bedrijf geopend die gesloten zouden blijven zonder Barter Systems. Met Barter Systems hebben wij nieuwe klanten gevonden; met die nieuwe klanten, hebben we trade dollars verdiend; met de trade dollar, hebben we kunnen gebruik maken van de potentiële koopkracht binnen het enorme netwerk. Het eindresultaat is dat we meer "George Washington's" op de bank houden! Naast de nieuwe klanten en de nieuwe inkomsten, hebben we de trade dollar op verschillende manieren gebruikt. Alle verkoop-uitgaven gebeuren nu in trade dollar. We geven een cadeaubon van vijftig dollar aan de werknemer van de maand, door middel van ruilhandel. We hebben de hoge ziekteverzekering kosten teniet-gedaan door te profiteren van de vele medische diensten binnen Barter Systems. In de toekomst zullen we al onze bedrijfsfeestjes bekostigen via Barter Systems. We zijn van plan gebruik te maken van de catering diensten, DJ diensten, amusement, en andere diensten die onze medewerkers tevreden zouden kunnen houden. Waar we vroeger

budgetten moesten voorzien voor dergelijke evenementen, doen we nu aan ruilhandel. Zo breidt het netwerk van Barter Systems steeds verder uit. De klanten die we hebben ontmoet zijn vrienden geworden. Wij werken samen om elkaar te promoten. Onze makelaar Lillian heeft bij ons geweldig werk geleverd om nieuwe leads, nieuwe promoties – en nieuw geld !! – te creëren... Nogmaals bedankt om ons te introduceren in een nieuwe, en toch oude manier van zaken doen!"

*~ Geschreven door J. Russell DeGraw,
voorzitter van DTS (1)
(1) Barter Systems, Inc:
<http://www.bartersys.com/success.asp>*

Local Exchange Trading System in Courtenay, BC

Aan het begin van de jaren 1980 was het kleine stadje Courtenay in British Columbia sterk afhankelijk van een lokale US luchtmachtbasis en een houtzagerij. Helaas voor de lokale bewoners, werd de basis verplaatst en de houtzagerij gesloten, zodat de lokale economie in elkaar zakte. Als gevolg daarvan was de werkloosheid hoog en werden de mensen geconfronteerd met aanzienlijke financiële problemen. Het LETS-programma werd opgericht rond 1983, door de invoering van de groene dollar (de LETS munt) die mensen konden gebruiken voor de uitwisseling van goederen en diensten, zelfs als zij niet veel officiële Canadese dollars ter beschikking hadden. Het LETS-netwerk liet leden zonder werkgever of geld om uit te geven toe om toch deel te nemen aan de economie. Een bijkomend positief aspect van LETS in Courtenay was dat het gebruik van de groene dollar meer Canadese dollars vrijmaakte voor andere toepassingen. Het was ook een efficiënte en goedkope manier voor lokale bedrijven om reclame te maken, omdat de deelnemende bedrijven werden opgenomen in een lokale gids.

10. Bronnen

Zie de nieuwe website www.muntuit.eu

Commerciële Ruilhandel systemen

Barter Training Manual. Nieuw-Zeeland. Copyright 2006 door XO Limited en Daniel Evans. (www.barter-software.com).

Barter Systems, Inc: <http://www.bartersys.com/index.asp>. De leider in de sector van de commerciële ruilhandel die een uitwisseling aanbiedt door middel van goederen en diensten zonder geld.

Engineering the Knowledge Society: CyberTroc – een ruilhandel systeem voor de informatiemaatschappij: http://ict.satw.ch/SPIP/article.php3?id_article=41. Een artikel over CyberTroc, een soort van internetgebaseerde ruilhandel systeem.

Wederzijdse kredietsystemen

Gemeenschapsversterking via wederzijdse krediet systemen: http://www.ratical.org/many_worlds/cc/NMfHC/chp12.html

Centrum van Bronnen voor Complementaire Geldsystemen: http://www.complementarycurrency.org/index_nl.html

LETS Systemen

Lets Vlaanderen: <http://www.letsvlaanderen.be>

LETSystem: De Home Page. (www.gmlets.u-net.com)
Een uitstekende bron, met een aantal links naar sites met informatie over problemen, administratieve software, organisatie, en gebruikersmaterialen.

LETS-linkup: De link naar de lokale gemeenschap uitwisselingsgroepen wereldwijd. (www.lets-linkup.com)
Een internationale lijst van LETS groepen met een gids van meer dan 1500 LETS groepen uit 39 landen.

Transaction Net: LETS. (www.transaction.net/money/lets)
een volledige beschrijving en woordenlijst van termen die verband houden met LETS en andere valuta systemen.

CyberClass: John “De Ingenieur” Turmel. (www.cyberclass.net/turmel)
Links naar duizenden LETS groepen in 57 landen.

Alternatives: LETS (Running on the ICON Community Exchange System). (www.alternatives.com/lets)
Een link naar een handleiding voor het gebruik van de Local Exchange Trading Systeem.

Tijdsdollars

De Timekeeper Organisatie: Wat is de tijdsdollar Netwerk?

<http://www.timekeeper.org/whatis.html>.

Informatie over welke stations de tijd Dollar en hoe zij kunnen profiteren van de economie.

Tijd Dollar USA: <http://www.timedollar.org/>. Een organisatie die werkt aan de opbouw lokale economieën en gemeenschappen die beloning fatsoen, zorgzaam, en een passie voor gerechtigheid door de tijd Dollar systeem.

Tijd Dollar Tutoring: <http://www.timedollartutoring.org/>.

Een organisatie die werkt met studenten door ze de tijd Dollar systeem als een manier van leningen hun tijd als mentor.

San Antonio Gemeenschap Aansluitingen Tijd Dollar:

<http://makingconnections.utsa.edu/mcsa/rgd/communityprojects/timedollar/timedollar.htm>

Lokale munten

E.F Schumacher Society Local Currency Library

http://www.smallisbeautiful.org/local_currencies.html

Complementaire munt systemen en Lokale uitwisselingsnetwerken

<http://www.transaction.net/money/community/index.html>

Lokale en rentevrije of Alternatieve munten, Sociaal Krediet en Microkrediet

<http://www.ex.ac.uk/~RDavies/arian/local.html>

Ithaca Hours, Lokale munt in Ithaca, NY

<http://www.ithacahours.org/>

The Burlington Currency Project - Lokale munt in Burlington, Vermont

<http://www.burlingtoncurrency.org/>

Het creëren van een gemeenschapsmunt is niet de enige manier om uw lokale economie te versterken en echte rijkdom op te bouwen. Er zijn nog veel andere aspecten van het gemeenschapsleven die moeten worden aangepakt.

Global Community Initiatives heeft samen met Natural Capitalism Solutions en the America's Development Foundation een nieuw werkboek opgesteld voor lokale gemeenschappen, om hun lokale economie nieuw leven in te blazen en te ontwikkelen op een manier waarop echte rijkdom wordt opgebouwd, de kwaliteit van het leven verbetert, en de natuurlijke omgeving wordt beschermd en hersteld.

Het werkboek heet "LASER" - Local Action for Sustainable Economic Renewal, ofwel Lokale actie voor duurzame economische vernieuwing. LASER is ontworpen om u te helpen bij het opstarten van economische vernieuwingsactiviteiten in uw lokale gemeenschap. Elk idee in het werkboek wordt vergezeld door een stappenplan dat u helpt om de ideeën in de praktijk te brengen. De Gids is gebaseerd op het idee dat we kunnen voldoen aan onze gemeenschappelijke menselijke behoeften door voort te bouwen op onze sterke punten, door in te grijpen op systeemniveau en alle verschillende onderdelen van het gemeenschapsleven te integreren in een geheel pakket, in plaats van te proberen de verschillende problemen afzonderlijk op te lappen.

De principes en activiteiten geschetst in LASER zijn relevant, of u nu woont in een landelijk dorpje in Afghanistan, of een wijk in een moderne westerse stad. De details zullen natuurlijk verschillen, maar de ruime mogelijkheden bestaan overal. Alles wat er nodig is ben jij.

LASER beschrijft hoe je uw toekomst in eigen handen kunt nemen en het soort van economie kan creëren die echte jobs zal voortbrengen, echte welvaart en een hoge levenskwaliteit voor u en uw familie.

Bezoek onze website op <http://www.global-community.org>,

of de LASER website op <http://www.global-laser.org> voor meer informatie.

Voor meer informatie:

Global Community Initiatives
12 Parkside Dr.
Montpelier, VT 05602
802-223-1190
ghs@global-community.org
www.global-community.org

Boeken

Boyle, David, ed. *The Money Changers: Currency reform from Aristotle to e-cash.* (London: Earthscan, 2002).

Boyle, David, ed. *Funny Money: In Search of Alternative Cash* (London: Harper Collins, 1999).

Brandt, Barbara, and Anne Wilson Schaeff. *Whole Life Economics: Revaluing Daily Life* (Philadelphia: New Society Publishers, 1995).

Cahn, Edgar. *No More Throw-away People* (Washington, DC.: Essential Books 2nd Ed., 2004).

Cahn, Edgar and Jonathan Rowe. *Time Dollars* (Emmaus, PA: Rodale Press, 1992). Collins, Jim. *Good To Great* (New York: Harper Collins, 2001).

Douthwaite, Richard. *Short Circuit: Strengthening Local Economies for Security in an Unstable World* (Dublin: The Lilliput Press, Ltd, 1996).

Douthwaite, Richard. *The Ecology of Money* (Dublin: The Lilliput Press, Ltd., 1999).

Henderson, Hazel. *Beyond Globalization: Shaping a Sustainable Global Economy* (Bloomfield, CT: Kumarian Press, 1999).

Greider, William. *The Trouble with Money* (Knoxville, TN: Whittle Direct, 1989).

Lietaer, Bernard *The Future of Money: Creating New Wealth, Work, and a Wiser World* (Century, 2002)

Lietaer, Bernard. *Beyond Greed and Scarcity.* (Yes! Spring, 1997)

Needleman, Jacob. *Money and the Meaning of Life* (New York: Doubleday & Co., 1994).

Simmel, Georg and David Frisby. *The Philosophy of Money* (Routledge, 2004).

Yunus, Mohammad. *Banker to the Poor* (Public Affairs, 2003).

Colofon

vertalers Sylvia Boller, Wim Willems, Debbie Eraly en Thomas Ghysels **redactie** Esther Vandembroucke
eindredactie en bewerking Koen De Stoop en Mathias Bienstman **met medewerking van** Rudy Dhont
met de steun van het ESF via Netwerk Vlaanderen, Vooruitgangstraat 333/9, 1030 Brussel

layout Afreux (logo Muntuit) en Yichalal (gids)

Bijlage 1 : Gent Muntuit met idee voor nieuwe gemeenschapsmunt

Tussen januari 2009 en juni 2009 liep de eerste fase van een proefproject rond complementaire munten. Het innovatieplatform Muntuit ging in zee met een lokaal bestuur om de mogelijkheden voor een nieuwe gemeenschapsmunt te onderzoeken. De eerste fase werd succesvol afgerond: de interesse voor een experiment met een nieuwe munt groeide in Gent, zowel bij de bevolking als bij het stadsbestuur. In deze terugblik verduidelijken we de werkwijze van Muntuit. Hopelijk is ze van nut voor andere organisaties die steden en gemeenten willen engageren om met complementaire munten aan de slag te gaan.

De aanloop: een eerste meeting met de Gentse meerderheid

Voor de opstart van het proefproject legde Muntuit contact met de Gentse bestuursmeerderheid en de burgemeester Daniel Termont. In een overleg met de burgemeester en de bevoegde schepenen kwamen de meerwaarde van complementaire munten als beleidsinstrument en de idee van het proefproject aan bod. Het was een kans om een aantal zaken uit te klaren. Voor het projectteam van Muntuit was de belangrijkste vraag: wat zijn de beleidsprioriteiten? Zo konden we succesvolle voorbeelden uit het buitenland voorstellen die aantonen dat complementaire munten het verschil kunnen maken op bepaalde vlakken. Het probleem rond zwerfvuil kwam aan bod. Maar voor andere mogelijke toepassingen van de nieuwe munten zouden alle Gentse schepenen bevroegd worden. Die bevraging leverde in eerste instantie weinig op. Veel stedelijke kabinetten begrepen de vraag niet, of hadden geen tijd om er met bezig te zijn. Pas in een volgende vergadering waarbij er kabinetsmedewerkers en ambtenaren uit de beleidsdomeinen duurzaamheid, economie, onderwijs, milieu en gebiedsgerichte werking aanwezig waren, werd er vooruitgang geboekt. Door een brainstorm vermeerde het aantal mogelijke toepassingen. Een ander belangrijk resultaat van die tweede vergadering was dat er een verantwoordelijke voor het proefproject binnen de stad werd aangesteld: iemand die binnen de horizontale dienst (departement stafdiensten) werkt op het programma duurzaamheid. Dat programma doorkruist de verschillende stedelijke departementen.

Vanaf dan spitste de voorbereiding van het proefproject zich op twee doelstellingen toe. Aan de basis bij bewoners en organisaties enthousiasme en draagkracht mobiliseren voor een nieuwe Gentse munt. Tegelijk speelden we in op de uitdagingen die verschillende bestuurders of stedelijke ambtenaren op de tweede vergadering hadden gepresenteerd. We overlegden, gaven informatieve presentaties en zochten naar verantwoordelijken en budgetten. De toekomstige munt moet immers goed ingebed zijn in het stedelijk beleid en de bestaande structuren. De succesfactoren van de eerste fase in het proefproject zijn waarschijnlijk de sterkte van het verhaal, de samenstelling van het projectteam en haar financiering en de strategie waarbij de verantwoordelijkheid voor de munt zowel bij de stad als bij basisorganisaties wordt gelegd. Alle drie die elementen worden hier toegelicht.

Gemeenschapsmunten: een sterk verhaal

De mate waarin een project voor een lokale munt aanslaat, hangt in de eerste plaats af van het potentieel dat de directe betrokkenen er in zien. Kan de stad ermee onopgeloste problemen aanpakken? Zien lokale organisaties erin een manier om hun doelstellingen te verwezenlijken? Bij de presentaties voor stad en buurt zorgde het projectteam ervoor dat de meerwaarde van twee 'families' van complementaire munten duidelijker werd. Die twee families komen tot stand volgens een indeling naar uitgifte procedure van de munt: mutueel krediet en centrale distributie.

» **mutueel krediet:**

Bij mutueel krediet 'ontstaat' de munt tijdens de transactie. Dat kan omdat partijen onder nul mogen gaan. Bijvoorbeeld: Els geeft een uur huistaak begeleiding aan Koen. Koen betaalt daarvoor met 1 munt. De betaling wordt geregeld via het internet: Koen gaat na het ingeven van de transactie op zijn rekening van 0 naar -1 en Els van 0 naar +1. Koen en Els kunnen verder in het netwerk met nieuwe transacties op een gelijkaardige manier munten uitgeven en verdienen.

Tijdens de verschillende *brainstorms* met kabinetsmedewerkers, stedelijke ambtenaren en geïnteresseerde Gentenaars ontstonden er heel wat ideeën die binnen de familie van het mutueel krediet vallen. Een eerste ruime categorie zijn de zorgtaken. Bijvoorbeeld degene die niet door de overheid terugbetaald worden maar wel cruciaal zijn voor de levenskwaliteit van mensen. De klassieke voorbeelden: bezoek aan ouderen om vereenzaming tegen te gaan, hulp bij dagdagelijkse taken zoals koken en boodschappen doen, enz. Een tweede ruime categorie omvat allerlei zaken waarvoor mensen bij anderen terecht kunnen: taalles, danscursus, lichaamswerk, hulp bij het studeren voor een rijbewijs of het invullen van formulieren, computerlessen, doe het zelf klussen in huis, tuinieren, verhuis, babysitten enz. Voor het bijzonder geval waarbij één van de twee partijen in een transactie met zulke complementaire munten niet in staat is om zelf munten te verdienen, werd de oplossing van de Fureai Kippu in Japan toegelicht. Daar bestaan er vzw's die punten uitkeren aan mensen die er zelf geen kunnen verdienen. Die verenigingen komen aan die punten door subsidies of giften.

» **centrale distributie:**

Bij centrale distributie is er meetbaar en controleerbaar gedrag dat vanuit een centraal punt met een aantal munten wordt beloond. Bijvoorbeeld: Awatif brengt een oude kast naar de kringloopwinkel, voert haar ID kaart in een lezer in en automatisch komt er een aantal munten op haar elektronische rekening. Hoe die munten verderop in de keten gebruikt kunnen worden en hoe de kringloopwinkel haar min aanzuivert, hangt van het ontwerp van het systeem af.

In de denksessies rond toepassingen met centrale distributie is er verder gewerkt op de filosofie 'belonen als beleid'. Hoe kan de stad of andere organisaties gewenst gedrag zoals zorg voor de buurt, energiebesparing of armoedebestrijding belonen? Vaak schieten de klassieke beleidsinstrumenten – bestraffen, informeren en financieel stimuleren – te kort om bepaalde stedelijke uitdagingen doeltreffend en doelmatig aan te gaan. Het belonen met complementaire munten kan twee voordelen hebben die premies en subsidies niet hebben: ze zijn goedkoper en efficiënter. Dat komt doordat het gebruik van de munt vooraf kan bepaald worden. Daardoor kan er goedkoper en slimmer beloond worden, net zoals de ondernemingen al doen met loyaliteitssystemen. Twee voorbeelden die dit duidelijk maken.

Als de munt een waarde heeft van 1 euro en de stad keert de munt uit aan haar bewoners, dan zal die na haar gebruik voor een aankoop van een dienst of product, door de verkoper terug ingewisseld worden voor euro's. In zo een circuit lijkt er niets interessant te gebeuren. Maar als de stad het gebruik aflijnt, gebeurt dat wel. Zo kan ze de overcapaciteit in diensten of voorzieningen inbrengen. De munt wordt dan gebruikt voor een plaats in een bus of zwembad die anders toch leeg blijft. Het verbinden van overcapaciteit aan gewenst gedrag wordt daardoor mogelijk.

Een andere mogelijkheid is om specifieke beleidsdoelstellingen zoals het opwaarderen van achtergestelde winkelgebieden of het besparen van energie in de toekenning en het mogelijk gebruik van de munt in te bouwen. Stedelingen verdienen munten door zich in te zetten in de buurt. Of ze krijgen er bij een aankoop in een onderneming uit de sociale economie of lokale buurtwinkel. Die munten zijn op hun beurt bruikbaar in die winkels, bijvoorbeeld voor de aankoop van energiebesparende of duurzame producten. De toekenning en verzilverlijst kan uitgebreid en gecombineerd worden. Waarom per slot van rekening als stedelijke overheid een paar honderd euro premie geven voor dakisolatie, als de begunstigde daarmee de volgende Ryanair vlucht kan boeken? Een combinatie zoeken van een beloning die voldoende aantrekkelijk is en die op haar beurt milieusparend werkt kan gemakkelijk met complementaire munten. De beloning voor de dakisolatie wordt dan uitgekeerd in complementaire munten en die kunnen op hun beurt gebruikt worden voor alle producten en diensten die samengaan met een koolstofarme samenleving: openbaar vervoer, energierenovaties, sport, cultuur, amusement enz.

Taakverdeling projectteam

Naast het uitwerken van een sterk verhaal en dat verhelderend toelichten, is ook de samenstelling van het projectteam van belang. Het projectteam is best zo samengesteld en georganiseerd dat in de verschillende fases van de voorbereiding en tijdens het veelvuldig overleg, de nodige kennis en vaardigheden aanwezig zijn. Met name het volgende is daarbij onontbeerlijk:

- » **Politieke rol:** iemand die vanuit de politieke sfeer het contact met het stadsbestuur legt, en de nodige invloed heeft om het dossier vlot door de verschillende politieke kanalen heen te loodsen
- » **Expertise:** iemand die een grondige praktijkkennis heeft van de mogelijkheden en beperkingen van het beleidsinstrument complementaire munten
- » **Procesbegeleider:** iemand die vlot vergaderingen, denk en creatie processen kan begeleiden en tot een resultaat brengen
- » **Lokale verankering:** iemand die kennis heeft van de lokale problemen en uitdagingen en contacten heeft in de stad zowel bij verschillende organisaties als binnen het bestuur.
- » **Juridische en fiscale kennis:** iemand die juridische en fiscale vragen rond complementaire munten kan beantwoorden en de correcte afhandeling voor de subsidiërende instantie verzorgt.

In ons projectteam werden al die rollen door verschillende mensen opgenomen, maar het is perfect mogelijk dat er een aantal samengaan in één persoon. Even belangrijk is de financiering. Door de subsidie van het ESF voor het proefproject waren er voldoende middelen voor kennis opbouw, verplaatsingen, huur van zalen of geleverde prestaties. Daardoor kon het projectteam op volle kracht draaien.

Strategie van gedeelde verantwoordelijkheid voor de nieuwe munt

Zoals al gezegd wilde het projectteam van Muntuit de munt introduceren in een omgeving waarbij zowel burgers als organisaties aan de basis er achter staan, maar ook het stadsbestuur ervoor gaat. Zo een strategie vereist een evenwichtsoefening tussen twee processen met een eigen logica en dynamiek: de logica van burgers en buurtorganisaties en de organisatie van een stad. De onderlinge afstelling tussen die twee processen gebeurde in deze eerste fase vooral op het vlak van de ideeën: de toepassingsdomeinen waarin de stad geïnteresseerd is werden tijdens brainstormen voorgelegd aan de basis en omgekeerd.

Concreet gingen we als volgt te werk:

- » **Bij de basis:** We organiseerden twee open bijeenkomsten met een vijftigtal mensen. Op de eerste kwam de Amerikaanse specialiste Gwen Hallsmith vertellen over toepassingen van complementaire munten in steden in de VS. Op de tweede vond er een brede brainstorm plaats over een mogelijke naam voor de munt, toepassingen in zorg en vergroening en de mogelijke verzilvering van de munt. Het projectteam waakte erover dat de aanwezigen goed geïnformeerd en geënthousiasmeerd werden. Goede ideeën speelden we door naar het stadsbestuur. Van iedereen werden contactgegevens verzameld en per buurt werden actieve spelers in kaart gebracht.
- » **Voor het bestuur:** Het projectteam besteedde veel aandacht aan het informeren, overtuigen en mobiliseren van schepenen en verantwoordelijke ambtenaren. Tijdens de verschillende meetings met politieke en ambtelijke verantwoordelijken gingen we na wie waarover enthousiast was. Met die personen belegden we nog extra vergaderingen om goede ideeën verder uit te werken. De resultaten werden terug gebundeld en op het einde van de rit werd een short list van toepassingen voor het proefproject samengesteld.

Uiteindelijk resultaat: voorstel aan college voor nieuwe munt

Deze strategie had resultaat. Op de voorlaatste dag van het project, op 30 juni 2009, vond een stadsbreed overleg plaats. Vijf goede ideeën voor een proefproject kwamen aan bod: leermunt, zorgmunt, buurtzorg, ecostad en duurzaam aankopen. Alle vijf de mogelijke projecten werden in groep beoordeeld op 8 criteria: enthousiasme bij de stedelijke overheid, leiding op het terrein, eenvoudig en aantrekkelijk voor de gebruikers, schaalbaar, te betalen, meetbaar resultaat, administratief eenvoudig en gewild door de bevolking. Die beoordeling resulteerde in een voorstel dat in september ter goedkeuring aan het College van Burgemeester en Schepenen wordt voorgelegd. Het voorgestelde proefproject zou doorgaan in de wijk Rabot. Punten zullen verdiend worden met buurtzorg, groenzorg en leren en zullen onder meer besteed kunnen worden bij lokale en duurzame aankopen. Dat proefproject zou uiteindelijk de meerwaarde van complementaire munten voor lokale overheden moeten verduidelijken. Een ander doel van het project is de nieuwste technologie inschakelen om een performant, transparant en compatibel muntsysteem te ontwikkelen. Voor de eerste fase van dit proefproject werd Muntuit onder leiding van prof. Bernard Lietaer gesubsidieerd door het ESF (Europees Sociaal Fonds). Een vervolg op het afgelegde traject wordt gefinancierd vanuit het Fonds ter bevordering van de sociale economie.”

*~ Voor Muntuit,
Mathias Bienstman*

Bijlage 2 : Lokaal geld voor lokale transitie

Het installeren van een gemeenschapsmunt is een manier om je lokale economie te versterken en echte welvaart op te bouwen. Op die manier vergroot deze munt de lokale veerkracht van een gemeenschap.

Met de dag wordt duidelijker hoe kwetsbaar onze gemeenschappen zijn: wat betreft voeding, energie en werkgelegenheid bijvoorbeeld. Voor deze, en nog een heleboel andere dingen zijn we afhankelijk van wat buiten onze gemeenschappen ligt. Op de grote krachten die daar spelen, hebben we nauwelijks vat. Om de schokgolven van wat ons overkomt (en nog zal overkomen) beter te kunnen doorstaan, is het juist belangrijk om niet helemaal aan die krachten overgeleverd te zijn, maar zelf te kunnen voorzien in wat een gemeenschap nodig heeft.

Wat zijn transitie-initiatieven?

Lokale transitie is het energieke antwoord op de uitdagingen van piekolie (betaalbare oliereserves raken uitgeput) en klimaatverandering door inwoners van een dorp of stad zelf. De lokale gemeenschap (stad, dorp of wijk) boort het aanwezige creatieve potentieel aan om hechter en veerkrachtiger te worden en verregaande veranderingen door te voeren die nodig zijn om de gevolgen van piekolie te doorstaan en klimaatverandering in te dijken. En dat gaat van voeding, over zorgsystemen tot lokale werkgelegenheid en energievoorziening. Tal van initiatieven worden dan ook in die zin genomen: het stimuleren en ondersteunen van lokale productie voor lokale consumptie, de aanplant van fruit- of notenbomen, tuinuitwisselingsprogramma's, het herwaarderen van allerlei praktische vaardigheden die in een toekomst met minder energie opnieuw belangrijk zullen worden, gelegenheden waarin ruim aandacht besteed wordt aan de innerlijke transitie. Ook het opstarten van lokale muntsystemen is een belangrijk hulpmiddel in lokale transitie. Kortom alles wat bijdraagt aan het verzekeren van het welzijn van de gemeenschap in de toekomst. Gezonde gemeenschappen worden eigenlijk gezien als gezonde ecosystemen, die op hun beurt weer in grotere ecologische verbanden verweven zitten. Hier komt ook duidelijk de permacultuur kijken die als inspiratie diende voor het transition towns-concept.

Transitie-initiatieven geloven in de aantrekkingskracht van een positief toekomstvisioen en trekken volop de kaart van de verbeelding. De dubbele uitdaging van piekolie en klimaatverandering gaat gepaard met een buitengewone kans tot het heruitvinden, herbekijken en herbouwen van de wereld om ons heen. Als we kunnen aantonen dat deze toekomstige wereld wel eens verkieslijker zou zijn dan de huidige, dan is dit de beste garantie dat die wereld er ook daadwerkelijk komt. Transitie-initiatieven geloven dat het creëren van de wereld die we willen een veel subtieler en krachtiger manier van werken is dan het vernietigen van de wereld die we niet willen. Deze oplossingsgerichte manier van werken maakt het mogelijk ook op een positieve manier te kijken naar de crisis en de kansen voor verandering die deze schept.

De idee van transition towns komt uit Engeland, waar de lijst al meer dan 150 gestarte initiatieven telt. In Vlaanderen kreeg de transitie-gedachte in oktober 2008 voet aan de grond, vandaag zijn er actieve transitie-initiatieven in Gent, Leuven, Wijnmaal, Merchtem, Scherpenheuvel-Zichem, Tervuren en Antwerpen.

Meer informatie

- » Het basiswerk is het vertaalde transitiehandboek ("de kleurrijkste vertaling ooit") van de oprichter van de transitiebeweging: Rob Hopkins, Het Transitiehandboek. Van olie-afhankelijkheid naar lokale veerkracht, Transitiebeweging Vlaanderen en Nederland i.s.m. Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht, 2009.
- » Een hulp bij de concrete opstart van een initiatief vormt de basishandleiding: Ben Brangwyn & Rob Hopkins, Basishandleiding Transition Towns. Hoe word je een transitiestad, dorp, streek, gemeenschap of zelfs eiland?, Transitienetwerk Vlaanderen en Transition Towns Nederland i.s.m. Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht, 2008. (downloadbaar via www.transitie.be)
- » De website van Transitiesteden en Transitiedorpen in Vlaanderen: www.transitie.be
- » Contact via info@transitie.be.